

**POSEBNE MERE
TAJNOG PRIKUPLJANJA
PODATAKA:
VODIČ ZA NADZOR**

Urednik: Predrag Petrović

**POSEBNE MERE
TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA:
VODIČ ZA NADZOR**

Urednik: Predrag Petrović

Beograd
jun 2015.

**POSEBNE MERE
TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA:
VODIČ ZA NADZOR**

Izdavač
Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Đure Jakšića 6/5, Beograd
Telefon: 011/ 3287-226
E-mail: office@bezbednost.org
Web: www.bezbednost.org

Autori
Predrag Petrović
Saša Đorđević
Katarina Đokić
Jelena Pejić

Urednik
Predrag Petrović

Lektura i korektura
Tatjana Hadžić Jovović

Dizajn i prelom
Marko Marinković

Štampa
UNAGRAF

Tiraž
300

ISBN
978-86-6237-105-8

CIP - Katalogizacija u publikaciji - Narodna biblioteka Srbije, Beograd

342.738(497.11)
351.9:351.74/.75(497.11)
351.9:355.2(497.11)

POSEBNE mere tajnog prikupljanja podataka : vodič za nadzor / [autori
Predrag Petrović ... et al.] ; urednik Predrag Petrović. - Beograd :
Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2015 (Beograd : Unagraf). - 77
str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija:
str. [78].

ISBN 978-86-6237-105-8

1. Петровић, Предраг, 1976- [аутор] [уредник]

а) Право на заштиту података о личности - Србија б) Безбедносни сектор
- Надзор - Србија
COBISS.SR-ID 215984652

NORWEGIAN EMBASSY

*Objavlјivanje ovog rada podržala je Ambasada Kraljevine Norveške
kroz projekat „Ko nas sluša: Ka efektivnom spoljnom nadzoru upotrebe
specijalnih istražnih mera“. Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju
stavove autora i ne odražavaju nužno stavove Kraljevine Norveške.*

Sadržaj

UVODNA REČ	7
POSEBNE MERE TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA – ODREĐENJE, USLOVI PRIMENE I POSTUPAK ODOBRAVANJA	9
Šta su posebne mere tajnog prikupljanja podataka?	11
Ko može koristiti posebne mere	11
Zbog čega se koriste posebne mere	12
Ko odobrava primenu posebnih mera?	13
Uslovi za primenu posebnih mera	15
Najčešće greške prilikom odobravanja mera	17
Ko nadzire i kontroliše primenu mera	18
AKTERI KOJI PRIMENJUJU POSEBNE MERE	19
Bezbednosno-informativna agencija	21
Vojnobezbednosna agencija	23
Vojnoobaveštajna agencija	26
Policija	27
Uprava kriminalističke policije	27
Sektor unutrašnje kontrole policije	27
Odeljenje za poslove bezbednosti	28
Koje posebne mere za tajno prikupljanje podataka policija primenjuje?	28
Zakonik o krivičnom postupku	31
Uprava za sprečavanje pranja novca	33
Privatni detektivi	35
AKTERI KOJI NADZIRU I KONTROLIŠU PRIMENU POSEBNIH MERA	37
Sudska kontrola	39
Zakonik o krivičnom postupku	39
Matični zakoni službi bezbednosti	46
Narodna skupština	51
Nezavisni državni organi	55

PITANJA ZA NADZOR NAD POSEBNIM MERAMA	59
Pitanja koja bi trebalo postaviti u toku vršenja nadzora nad Ministarstvom unutrašnjih poslova	61
Tražite propise koji uređuju rad organizacionih jedinica policije koje primenjuju mere	61
Tražite statističke podatke	62
Proverite vremensko trajanje primene mera	63
Proverite rad Sektora unutrašnje kontrole	64
Saznajte koji su problemi	65
Pitanja koja bi trebalo postaviti u toku vršenja nadzora nad Bezbednosno-informativnom agencijom i Vojnobebednosnom agencijom	67
Tražite propise koji uređuju primenu posebnih mera	67
Tražite statističke podatke	68
Proverite koji su prioriteti službi bezbednosti u primeni mera	72
Proverite u kojoj meri je nadzirana služba bezbednosti sposobna da interno otkriva i rešava zloupotrebe	73
Saznajte koji su problemi	74
Pitanja za više sudove	76
Pitanja za viša tužilaštva	77
PRAVNI OKVIR	78

UVODNA REČ

Prisluškivanje i tajno praćenje predstavljaju tradicionalno sredstvo rada službi bezbednosti. Međutim, sa umnožavanjem i usložnjavanjem bezbednosnih rizika i pretnji, kao i sa razvojem tehnologije i sredstava komunikacije dolazi i do umnožavanja vrste i načina tajnog prikupljanja podataka, te pored „tradicionalnih” posebnih mera nastaju i druge mere, kao na primer tajni uvid u telekomunikacioni saobraćaj. Pored toga, umnožava se broj i vrsta državnih institucija koje primenjuju posebne mere, pa osim službi bezbednosti i policije, danas neke od mera tajnog prikupljanja podataka primenjuju i drugi državni organi (npr. Uprava za sprečavanje pranja novca), ali i privatne detektivske i obaveštajne agencije. Danas se posebne mere primenjuju ne samo u preventivne, obaveštajne svrhe, već i radi vođenja krivičnog postupka. Situaciju dodatno komplikuje i činjenica da je ova oblast uređena velikim brojem (međusobno neusklađenih) propisa. Sve ovo je dodatno uticalo na to da šira javnost, ali i stručnjaci, ne razumeju dovoljno dobro ovu oblast. To se najbolje može videti i u činjenici da u Srbiji, na primer, ne postoji saglasnost zakonopisaca oko termina koji se koriste u propisima, pa se posebne mere tajnog prikupljanja podataka različito nazivaju u različitim propisima – posebni postupci i mere (Zakon o VBA i VOA), posebne mere kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja (Zakon o BIA), posebne dokazne radnje (Zakonik o krivičnom postupku).

Uvećan broj posebnih mera tajnog prikupljanja podataka, kao i aktera koji ih primenjuju i odobravaju, te uvećan broj propisa kojima su njihova upotreba i nadzor regulisani, kao i nesaglasje povodom njihovog naziva otežava njihovo najosnovnije razumevanje. Ovom publikacijom upravo želimo da doprinesemo boljem shvatanju ove oblasti jer je to polazna osnova za delotvoran i sistematski nadzor. U prvom delu ovog rada objašnjavamo šta su posebne mere tajnog prikupljanja podataka, koje vrste mera postoje, te ko ih, kada i pod kojim uslovima može koristiti. U drugom delu predstavljamo koje bezbednosne institucije u Srbiji imaju pravo da upotrebe posebne mere tajnog prikupljanja podataka. Pored toga, dat je i detaljan tabelarni prikaz mera i uslova pod kojima ove institucije mogu da ih primenjuju, kao i instanci koje mere odobravaju i nadziru. U trećem delu predstavljamo koje sve institucije nadziru i kontrolišu primenu posebnih mera, te koje su im nadležnosti i ovlašćenja na raspolaganju. U poslednjem delu vodiča nudimo listu najvažnijih pitanja koje članovi skupštinskih odbora za nadzor i kontrolu sektora bezbednosti mogu postaviti bezbednosnim institucijama i sudovima tokom nadzora primene posebnih mera za taj-

no prikupljanje podataka. Odgovori na njih sadrže podatke koji mogu predstavljati osnovu za kontinuirano, sistematsko praćenje stanja u ovoj oblasti.

Publikacija je namenjena članovima Odbora za kontrolu službi bezbednosti i Odbora za odbranu i unutrašnje poslove Narodne skupštine, jer oni imaju značajne kontrolne nadležnosti i ovlašćenja u odnosu na sektor bezbednosti, te ovaj vodič mogu najbrže iskoristiti u svom radu. Pored toga, korist od ove publikacije može imati i zainteresovana javnost, kao i organizacije koje se bave ovom temom.

Vodič je nastao u okviru projekta „Ko nas sluša? Ka delotvornom spoljnom nadzoru upotrebe posebnih mera”, ali je tokom njene izrade, takođe, korišćeno višegodišnje iskustvo i znanje tima BCBP-a stečeno istraživanjima ove oblasti.

**POSEBNE MERE TAJNOG
PRIKUPLJANJA PODATAKA –
ODREĐENJE, USLOVI PRIMENE
I POSTUPAK ODOBRAVANJA**

Šta su posebne mere tajnog prikupljanja podataka?

Posebne mere tajnog prikupljanja jesu svi oni načini prikupljanja podataka koji omogućavaju da se bez znanja osoba, grupa i/ili organizacija koji su predmet istrage prikupljaju podaci o njima. Sve posebne mere mogu se podeliti u dve velike grupe:

1. Mere čijim se korišćenjem manje ili neznatno zadire u ljudska prava i slobode. U ovu grupu mera spadaju tradicionalne operativne mere, kao što su razgovori sa licima, tajno praćenje i snimanje lica, infiltracija u grupe i organizacije, pribavljanje dokumentacije, uvid u javne evidencije i druge zbirke podataka javnih vlasti. Sa širenjem svih vidova komunikacija, došlo je i do porasta značaja javnih izvora prikupljanja podataka, pa bezbednosno-obaveštajne službe i policija prikupljaju i analiziraju podatke i iz medija, sa TV i interneta.
2. Mere čijom se upotrebom značajno ograničavaju ljudska prava, a posebno pravo na privatnost. To su najčešće mere kojima se ostvaruje uvid u sadržaj svih vrsta komunikacija, ali i mere kojima se pribavljaju statistički podaci o ostvarenim komunikacijama (tzv. uvid u zadržane podatke), kao i tajni pretres stana, što je jedna od najagresivnijih posebnih mera za tajno prikupljanje podataka.

Ko može koristiti posebne mere

Posebne mere za tajno prikupljanje podataka predstavljaju osnovno sredstvo rada bezbednosno-obaveštajnih službi i policije, bez čije upotrebe je njihov rad nezamisliv. Međutim, u poslednje dve decenije sve širi krug subjekata, kao što su poreski i carinski organi, agencije i uprave za sprečavanje pranja novca, dobija pravo da primenjuje pojedine posebne mere. Postoje dva razloga za ovakav trend. Najpre, došlo je do naglog porasta međunarodnog (organizovanog) kriminala, šverca, poreskih utaja i pranja novca, pa se javila potreba da se ove mere primenjuju i prilikom vođenja istraga o ovim krivičnim delima. Drugo, navedeni organi postaju sve samostalniji, odnosno sve manje zavise od policije i službi bezbednosti tokom vođenja pojedinih istraga.

Nagli porast (organizovanog) kriminala i industrijske špijunaže, te nedostatak resursa državnih bezbednosnih institucija da odgovore na njih uticao je na to da i nedržavne organizacije, odnosno privatne firme koje pružaju usluge bezbednosti (privatne

obaveštajne i detektivske agencije) dobiju pravo da primenjuju određene posebne mere tajnog prikupljanja podataka. Zakoni najčešće daju pravo privatnim bezbednosnim firmama da prikupljaju podatke razgovorima sa licima, iz javnih evidencija i drugih zbirki podataka javnih vlasti, iz javnih izvora podataka, kao i praćenjem lica. Međutim, nije neuobičajeno da ove firme u trci za profitom koriste i znatno intruzivnije posebne mere, uključujući u to i prisluškivanje. Ova nezakonita praksa je postala moguća jer su moćni prislušni uređaji postali jeftini i dostupni, te država ne može dobro do kontroliše rad brojnih privatnih bezbednosnih firmi.

Zbog čega se koriste posebne mere

Postoje dve glavne svrhe radi kojih državni organi tajno prikupljaju podatke. Prva je radi zaštite i unapređenja nacionalne bezbednosti, odnosno radi predupređivanja rizika i pretnji po bezbednost građana, društva i državnih institucija, kao i najvažnijih ekonomskih i drugih vitalnih interesa društva i države, koje mogu doći od različitih pojedinaca i grupacija (npr. ekstremisti, teroristi), kako unutar matičnog društva, tako i iz inostranstva. Ona podrazumeva prikupljanje podataka i informacija o aktivnostima, planovima ili namerama različitih domaćih i stranih, državnih i nedržavnih aktera, njihovu obradu i analizu i blagovremeno dostavljanje različitim korisnicima, a pre svega državnim rukovodiocima kako bi oni donosili što ispravnije odluke. Dakle, ovde je prevencija na prvom mestu jer je glavni cilj sprečiti da se realizuju različite pretnje i po interese države i po interese društva. Ova svrha prikupljanja podataka svojstvena je, pre svega, bezbednosno-obaveštajnim službama.

Posebne mere se primenjuju, zatim, i radi procesuiranja raznovrsnih krivičnih dela (uglavnom težih) pred sudovima. Ovo prikupljanje podataka je karakterističnije za policijske organe i organe za primenu zakona, nego za bezbednosno-obaveštajne službe. Mada su, u poslednje dve decenije zbog porasta (međunarodnog) organizovanog kriminala, te njegovog preplitanja sa terorizmom i ekstremizmom, kao i sa drugim bezbednosnim pretnjama, bezbednosno-obaveštajne službe u pojedinim (uglavnom) tranzicionim državama uključene i u istrage krivičnih dela. Druge razloge valja tražiti i u činjenici da su ove službe potekle iz zemalja sa autoritarnim nasleđem, gde su službe bezbednosti obavljale i značajan deo policijskih poslova (otud naziv tajna policija).

Međutim, primetan je i obrnuti trend, u kome policijski organi primenjuju posebne mere radi prevencije organizovanog kriminala. Tako su neke države formirale posebne organizacione celine u okviru policijskih struktura, dok su druge ustanovile posebne, nezavisne policijske agencije koje preventivno prikupljaju podatke o aktivnostima i namerama organizovanih kriminalnih grupa (npr. britanska Nacionalna agencija za borbu protiv kriminala, eng. *National Crime Agency*).

Danas, u vreme nagle i globalne ekspanzije privatnih firmi koje pružaju bezbednosne usluge možemo govoriti i o trećoj, komercijalnoj svrsi prikupljanja podataka. Privatne bezbednosne kompanije prikupljaju podatke za potrebe privatnih, ali i državnih klijenata koji ih angažuju putem ugovora. Ugovara se pružanje različitih usluga, kao što su provera vernosti bračnog partnera, pronalaženje nestalih lica i predmeta, prikupljanje sudskih dokaza, kontraobaveštajna i bezbednosna zaštita firmi i poslova, provera poslovne sposobnosti i sl. U poslednjoj deceniji primetno je da državni organi angažuju privatne obaveštajne agencije da prikupljaju podatke radi zaštite nacionalne bezbednosti, u čemu prednjače razvijene zapadne države.

Ko odobrava primenu posebnih mera?

Primenu posebnih mera tajnog prikupljanja podataka koje predstavljaju manji stepen kršenja ljudskih prava (npr. tajno praćenje na otvorenom prostoru) odobravaju direktori bezbednosno-obaveštajnih službi i direktor policije, odnosno javni tužilac (za kontrolisanu isporuku). Međutim, za primenu mera kojima se značajnije ograničavaju ljudska prava (npr. tajni nadzor nad komunikacijama) potrebno je odobrenje nezavisne instance, izvan institucije koja primenjuje mere, što je najčešće sud. U ovom slučaju direktori bezbednosno-obaveštajnih službi, kao i javni tužioci (ukoliko je reč o primeni mera za potrebe vođenja krivičnog postupka) predlažu primenu mera, a sud ih odobrava pisanom naredbom.

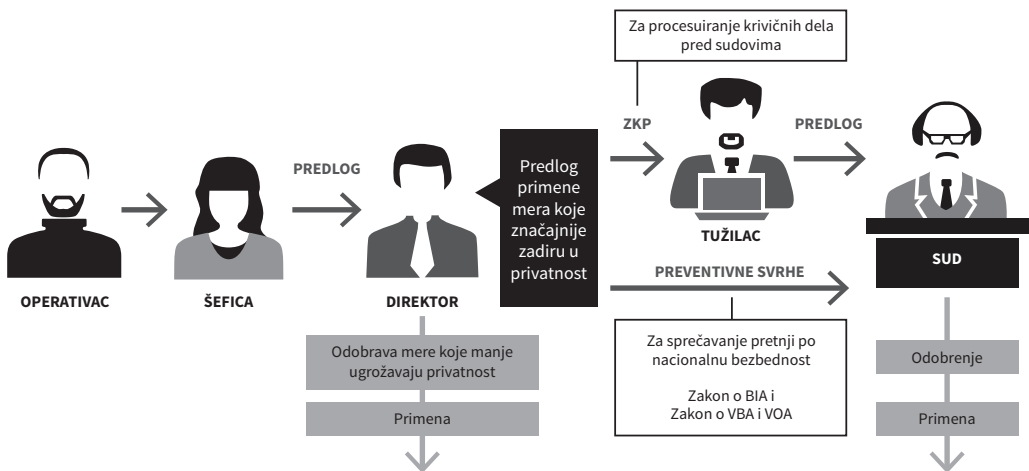
PREDLOG ZA PRIMENU MERE MORA DA SADRŽI:

- naziv posebne mere;
- raspoložive podatke o licu, grupi ili organizaciji prema kojoj će biti primenljivana;
- ispunjenost uslova i razlozi za primenu mera (postojanje osnova sumnje);
- obim i mesto primene;
- vremenski period u kome se primenjuje mera;

NAREDBA O ODREĐIVANJU POSEBNE MERE SADRŽI:

- naziv posebne mere;
- raspoložive podatke o licu, grupi ili organizaciji prema kojoj će mera biti primenjavana;
- ispunjenost uslova i razlozi zbog kojih se mere primenjuju (postojanje osnova sumnje);
- način primene;
- obim i trajanje posebne mere.

Slika 1: Postupak odobravanja posebnih mera – službe bezbednosti

U zakonima nisu propisani previše strogi standardi za primenu posebnih mera privatnim obaveštajnim i detektivskim agencijama, jer im je dozvoljena upotreba samo onih mera kojima se manje zadiru u privatnost. Tako je ovim agencijama za primenu mera potreban ugovor sa klijentom, na osnovu kojeg one dobijaju pisano ovlašćenje za vršenje ugovorenih usluga. Ove agencije potom podnose pisani zahtev za davanje podataka i traže podatke od organa/institucija koje ih čuvaju (npr. bolnice). Naravno, privatne firme i agencije moraju biti registrovane i licencirane za obavljanje detektivske delatnosti, te njihovi uposlenici moraju imati i posebne legitimacije.

ZAHTEV ZA DAVANJE PODATAKA PRIVATNIH DETEKTIVA SADRŽI:

- naziv, ime, sedište i adresu pravnog lica i preduzetnika za detektivsku delatnost;
- vrstu traženih podataka;
- datum započinjanja obrade, odnosno uspostavljanja zbirke podataka;
- svrhu obrade (obrazloženje);
- pravni osnov obrade (ovlašćenje korisnika usluge);
- naziv, ime, sedište i adresu korisnika usluge.

Uslovi za primenu posebnih mera

S obzirom na to da posebne mere predstavljaju tajni i izuzetno intruzivni način prikupljanja podataka, potrebno je ispuniti određene uslove da bi one bile primenjene. Potrebno je:

- da posebne mere budu jasno definisane i propisane zakonom;
- da bude jasno propisana procedura odobravanja i nadzora, kao i procedura kontrole;
- da bude primenjen princip višestepenosti i nezavisnosti prilikom odobravanja i nadzora;
- da primena posebnih mera bude nužna i srazmerna.

Kako bi primena bila valjana, posebne mere moraju biti jasno definisane zakonima, a ne podzakonskim aktima. To podrazumeva da su posebne mere pobrojane, da su uslovi njihove primene i procedure za odobravanje jasno definisani, kao i da su instance nadzora i kontrole jasno određene. Važno je, takođe, da postoji i višestepenost odobravanja, odnosno da se instanca koja predlaže primenu posebnih mera razlikuje od instance koja je odobrava. Uz to, instanca koja odobrava primenu posebnih mera kojima se značajno ograničavaju ljudska prava (tajni nadzor komunikacija) mora biti nezavisna u odnosu na organ koji predlaže primenu mera, što je najčešće sud.

Osnov sumnje predstavlja grupu indicija, odnosno činjenica i okolnosti koje posredno ukazuju da neko lice, grupa ili organizacija priprema radnje usmerene protiv bezbednost i interesa države i društva, odnosno da priprema ili da je izvršila teško krivično delo. Osnov sumnje predstavlja polaznu osnovu za istrage koje vode državni organi te zato ne sme biti puko nagađanje ili spekulisanje, već mora imati određeni stepen verovatnosti. Sumnja mora biti zasnovana makar na dve indicije o konkretnim akterima koji predstavljaju moguće izvore bezbednosne pretnje ili počiniocce krivičnih dela. Ukoliko kao primer uzmemo događaje visokog rizika, opštu sumnju predstavljalo bi to da će doći do incidenata na utakmici, na primer, između Srbije i Albanije. Osnov sumnje bi u ovom slučaju bili konkretni podaci (npr. dobijeni operativnim radom) o tome da neka lica pripremaju incident, na primer, korišćenjem drona, što bi opravdalo primenu posebnih mera radi predupređivanja bezbednosne pretnje.

Osim ispunjenosti formalno-pravnih principa i uslova za primenu posebnih mera, izuzetno je važno da budu ispunjeni i suštinski uslovi za njihovu primenu. Najpre, potrebno je da postoji osnov sumnje da neko lice, grupa ili organizacija ugrožava bezbednost ili priprema radnje usmerene protiv bezbednost i interesa države i društva, odnosno da priprema ili da je izvršila teško krivično delo. Potom, važno je da ove pretnje i krivična dela ne mogu biti otkriveni, predupređeni ili dokazani drugačije osim primenom posebnih mera, odnosno bez njihove primene to bi bilo jako teško. To praktično znači da službe bezbednosti i policija ne mogu drugačije doći do saznanja o činjenicama, a ukoliko bi se primenio neki drugi način prikupljanja podataka, to bi znatno produžilo istragu. Dakle, važno je da je primena mera nužna, odnosno da se jedino njihovom primenom može zaštititi i ostvariti neki legitiman interes ili cilj.

Međutim, za valjanu upotrebu mera nije bitno samo to da je njihova primena nužna, već i to da su primenjene mere srazmerne cilju koji se želi postići. Tako, treba uvek sagledati da li primena konkretne mere (a ne samo mera uopšte) vodi do uspešnog ostvarenja cilja ili se cilj može ostvariti i primenom neke druge mere koja je delotvornija ili kojom se manje ograničavaju ljudska prava. Isto tako, primena posebnih mera ne sme se bez jasnih i konkretnih razloga širiti na druge subjekte, niti se njihova upotreba sme produžavati ako za to ne postoje valjani razlozi. Štaviše, pravilo je da se upotreba mera mora okončati i pre roka ukoliko je postignuta svrha njihovog korišćenja.

Najčešće greške prilikom odobravanja mera

Za nekonsolidovane demokratije u kojima su institucije izuzetno slabe (posebno pravosuđe) nije neuobičajeno to da dolazi do čestih grešaka tokom odobravanja posebnih mera.¹ Rezultat toga je neopravdano kršenje ljudskih prava osoba koje su bez valjanog osnova stavljene pod posebne mere. Ukoliko je svrha primene posebnih mera prikupljanje dokaza za procesuiranje krivičnih dela, pogreške tokom njihovog odobravanja mogu dovesti i do toga da njihovi rezultati ne mogu biti upotrebljeni prilikom donošenja sudskih odluka u krivičnom postupku, što može ugroziti ishod celog slučaja pred sudom. Tokom odobravanja mera javljaju se raznovrsne greške:

- grešaka u formi i sadržini naredbe o određivanju mera;
- pogrešne procene „osnova sumnje”;
- pogrešna procena neophodnosti i srazmernosti primene određene mere za uspešno vođenje istrage (možda uopšte nije bilo neophodno primeniti posebne mere ili je bilo neophodno primeniti neku drugu meru);
- pogrešno računanje rokova u kojima se mere mogu primenjivati.

Otud je jako važno da svi organi koji učestvuju u predlaganju, odobravanju i nadziranju što detaljnije provere da li su ispunjeni svi prethodno opisani uslovi za primenu ne samo posebnih mera uopšte već i konkretne mere koja se primenjuje.

¹ Više o tome videti u: Silvija Panović-Đurić, *Primena specijalnih istražnih sredstava*, Savet Evrope Kancelarija u Beogradu, Beograd, 2013.

Ko nadzire i kontroliše primenu mera

Kao što smo prethodno napomenuli, nadležni sudovi su najznačajniji organi koji nadziru i kontrolišu primenu posebnih mera iz nekoliko razloga. Najpre, sudovi odobravaju mere te mogu i odbiti njihovu primenu ako nisu ispunjeni svi zakonom propisani uslovi. Oni, takođe, mogu naložiti uništavanje materijala prikupljenog primenom mera ukoliko se ne pokrene krivični postupak ili ukoliko su mere primenjene suprotno zakonu. Konačno, službe bezbednosti i policija dužni su da sudovima dostave izveštaje o primenjenim merama, kao i materijale prikupljene primenom mera nakon okončanja njihove primene, ali i pre toga ukoliko to nadležni sud zatraži².

Zaštitnik građana i Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti mogu pokrenuti postupak kontrole zakonitosti i pravilnosti primene posebnih mera ukoliko im se građani obrate putem podneska, ali i samostalno (*ex officio*) ukoliko su došli do saznanja da je bilo kršenja ljudskih prava. Predstavnici obe institucije imaju pristup podacima koji su klasifikovani najvećim stepenom tajnosti („državna tajna”), za šta su prošli i najstrožu bezbednosnu proveru.

S druge strane, Odbor za kontrolu službi bezbednosti Narodne skupštine ovlašćen je da kontroliše primenu posebnih mera naknadno (*post festum*), odnosno tek po njihovom okončanju. Cilj ovakvih kontrola jeste, pre svega, otklanjanje sistemskih slabosti i propusta izmenom propisa i procedura ukoliko su slabosti i propusti uočeni tokom kontrole³.

Dalje, svaki organ koji primenjuje posebne mere (službe bezbednosti i policija) ima u okviru svoje strukture i unutrašnju kontrolu. Ona bi, iako ima karakter „samokontrole”, zapravo trebalo da bude prva linija odbrane integriteta tih institucija, odnosno valjane upotrebe primenjenih mera. Međutim, u Srbiji unutrašnji kontrolni mehanizmi nisu dovoljno razvijeni, te su i rezultati njihovog rada jako skromni.

2 U slučaju tri vrste posebnih mera definisanih u Zakoniku o krivičnom postupku. Videti poglavlje o sudskoj kontroli.

3 Narodna skupština Republike Srbije – Odbor za kontrolu službi bezbednosti. „Odluka kojom se uređuje način na koji Odbor obavlja neposredni nadzor nad radom službi bezbednosti u skladu sa zakonom kojim se uređuju osnovi uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, zakonima kojima se uređuje rad službi bezbednosti i Poslovnikom Narodne skupštine. Broj 02-1322/13.” Beograd, 29. mart 2013. i Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije članovi 15. i 16.

AKTERI KOJI PRIMENJUJU POSEBNE MERE

Bezbednosno-informativna agencija

Bezbednosno-informativna agencija (BIA) jeste civilna, nacionalna i centralna služba bezbednosti Republike Srbije. Po svojim zadacima, ona predstavlja službu „mešovitog tipa”, jer istovremeno obavlja obaveštajne i kontraobaveštajne zadatke, ali ima i funkciju službe bezbednosti. Pored toga, pripadnici BIA prilikom obavljanja pojedinih poslova imaju pravo da primenjuju policijska ovlašćenja, uključujući u to i pravo hapšenja. U te poslove spadaju otkrivanje, praćenje, sprečavanje i presecanje delatnosti organizacija i lica usmerenih ka vršenju organizovanog kriminala i krivičnih dela sa elementom inostranog, unutrašnjeg i međunarodnog terorizma i najtežih oblika krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, kao i protiv Ustavom utvrđenog poretka i bezbednosti Republike Srbije⁴. Na čelu BIA nalazi se direktor koga postavlja i razrešava Vlada⁵.

Bezbednosno-informativna agencija preventivno primenjuje mere tajnog prikupljanja podataka, tj. primenjuje mere radi predupređivanja pretnji po nacionalnu bezbednost, ali i radi procesuiranja krivičnih dela pred sudovima. Posebne mere koje BIA primenjuje, a koje su definisane u Zakoniku o krivičnom postupku, predstavljene su na strani 32.

4 Zakon o BIA, čl. 2.

5 Zakon o BIA, čl. 5.

Tabela 1: Bezbednosno-informativna agencija – mere koje odobrava nadležni sud

Pravni okvir:	Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji
Mere:	<ol style="list-style-type: none"> 1. tajni nadzor i snimanje komunikacije bez obzira na oblik i tehnička sredstva kojima se obavlja nadzor elektronske ili druge adrese; 2. tajni nadzor i snimanje komunikacije na javnim mestima i mestima kojima je pristup ograničen ili u prostorijama; 3. statistički elektronski nadzor komunikacije i informacionih sistema radi pribavljanja podataka o komunikaciji ili lokaciji korišćene mobilne terminalne opreme; 4. računarsko pretraživanje već obrađenih ličnih i drugih podataka i njihovo upoređivanje sa podacima koji su prikupljeni primenom prethodno navedenih mera; 5. tajni nadzor i snimanje mesta, prostorija i predmeta, uključujući u to i uređaje za automatsku obradu podataka i opreme na kojoj se čuvaju ili se mogu čuvati elektronski zapisi.
Ko odobrava:	Na predlog direktora BIA, mere odobrava Predsednik Višeg suda u Beogradu, odnosno sudija kog on izabere među sudijama iz Posebnog odeljenja tog suda koji rade na predmetima krivičnih dela organizovanog kriminala.
Dužina trajanja	Primena mera traje tri meseca, a može se produžiti najviše još tri puta po tri meseca.
Razlog primene:	Primenjuju se zbog pretnje po bezbednost Republike Srbije.
Ko kontroliše primenu:	Nadležni sud nije ovlašćen da kontroliše samu primenu ovih mera, niti je BIA obavezna da im dostavlja izveštaje o primenjenim merama.
Šta se dešava sa prikupljenim materijalima:	Nakon okončanja istrage, BIA nije zakonom obavezana da uništi materijale prikupljene ovim putem.

Tabela 2: Bezbednosno-informativna agencija – mere koje odobrava direktor

Pravni okvir:	Tajni podzakonski akt koji donosi direktor Bezbednosno-informativne agencije
Mere:	<ol style="list-style-type: none"> 1. tajni pregled prostora, stvari i predmeta; 2. tajna saradnja; 3. tajno nadziranje i osmatranje.
Ko odobrava:	Odobrava ih direktor BIA.
Dužina trajanja	–
Razlog primene:	Primenjuju se zbog ugrožavanja bezbednosti Republike Srbije i zbog potrebe vođenja krivičnog postupka.
Ko kontroliše primenu:	Samokontrola – Bezbednosno-informativna agencija

Vojnobezbednosna agencija

Vojnobezbednosna agencija (VBA) nadležna je za bezbednosnu, kontraobaveštajnu i protivterorističku zaštitu Vojske Srbije i Ministarstva odbrane. U kontraobaveštajne poslove VBA, između ostalog, spadaju i otkrivanje, istraživanje i dokumentovanje krivičnih dela počinjenih protiv ustavnog uređenja i bezbednosti Republike Srbije, te protiv čovečnosti i međunarodnog prava, kao i najtežih krivičnih dela sa elementima organizovanog kriminala. Slično kao i kada je reč o BIA, i pripadnici VBA angažovani na prethodno pomenutim poslovima imaju policijska ovlašćenja, ali bez prava hapšenja. Vojnobezbednosna agencija je organ uprave u sastavu Ministarstva odbrane⁶. Direktora VBA i njegovog zamenika postavlja i razrešava predsednik Republike ukazom, na predlog ministra odbrane ako je reč o profesionalnom vojnom licu, odnosno Vlada, na predlog ministra odbrane ukoliko je reč o civilnom licu. Direktor je odgovoran ministru odbrane.

Mere tajnog prikupljanja podataka VBA primenjuje preventivno, ali i radi procesuiranja krivičnih dela počinjenih unutar Ministarstva odbrane i Vojske Srbije pred sudovima. Mere koje VBA primenjuje prema Zakoniku o krivičnom postupku predstavljene su na strani 32 ovog priručnika.

Vojnobezbednosna agencija ovlašćena je da primenjuje mere tajnog prikupljanja podataka prema zaposlenima u Ministarstvu odbrane i pripadnicima Vojske Srbije. Kada VBA tokom vršenja poslova i zadataka iz svoje nadležnosti oceni da bi posebne mere trebalo primeniti i prema drugim licima, dužna je da o tome odmah obavesti Bezbednosno-informativnu agenciju ili policiju, sa kojom zajedno utvrđuje način daljeg postupanja⁷.

6 Zakon o VBA i VOA, čl. 2 i 5.

7 Zakon o VBA i VOA, čl. 6. st. 3.

Tabela 3: Vojnobezbednosna agencija – Mere koje odobrava nadležni sud

Pravni okvir:	Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji
Mere:	<ol style="list-style-type: none"> 1. tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka o telekomunikacionom saobraćaju, bez uvida u njihov sadržaj; 2. tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru, uz korišćenje tehničkih sredstava; 3. tajni nadzor sadržine pisama i drugih sredstava komunikacije, uključujući u to i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacionih sistema; 4. tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta.
Ko odobrava:	<p>Na predlog direktora VBA, prvu meru odobrava viši sud u sedištu apelacionog suda na čijem području se priprema ili je preduzeta radnja čije je otkrivanje, praćenje i onemogućavanje u nadležnosti VBA. To mogu biti viši sudovi u Novom Sadu, Beogradu, Kragujevcu i Nišu.</p> <p>Na predlog direktora VBA, primenu druge, treće i četvrte mere odobravaju sudije Vrhovnog kasacionog suda, koje je za to ovlastio predsednik ovog Suda.</p>
Dužina trajanja:	Primena mera traje šest meseci, a može se produžiti najviše još jedanput na šest meseci.
Razlog primene:	Primenjuju se zbog bezbednosnih pretnji usmerenih prema Ministarstvu odbrane i Vojski Srbije.
Ko kontroliše primenu:	Nadležni sud nije ovlašćen da kontroliše samu primenu ovih mera, niti je VBA obavezna da im dostavlja izveštaje o primenjenim merama.
Šta se dešava sa prikupljenim materijalima:	Nakon okončanja istrage VBA nije zakonom obavezana da uništi materijale prikupljene ovim putem.
Napomena:	<p>Vojnobezbednosna agencija ovlašćena je da prilikom obavljanja poslova i zadataka iz svoje nadležnosti primenjuje posebne mere tajnog prikupljanja podataka isključivo prema zaposlenima u Ministarstvu odbrane i pripadnicima Vojske Srbije.</p> <p>Kada VBA tokom vršenja zadataka iz svoje nadležnosti oceni da bi posebne mere tajnog prikupljanja podataka trebalo primeniti i prema drugim fizičkim licima, dužna je da o tome odmah obavesti Bezbednosno-informativnu agenciju ili policiju, sa kojom zajedno utvrđuje način daljeg postupanja.</p>

Tabela 4: Vojnobezbednosna agencija – mere koje odobrava direktor

Pravni okvir:	Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji
Mere:	<ol style="list-style-type: none"> 1. operativni prodor u organizacije, grupe i institucije; 2. tajno pribavljanje i otkup dokumenata i predmeta; 3. tajni uvid u evidencije podataka, u skladu sa zakonom; 4. tajno praćenje i nadzor lica na otvorenom prostoru i javnim mestima, uz korišćenje tehničkih sredstava; 5. tajno korišćenje usluga fizičkih i pravnih lica uz naknadu (čl. 22, st. 4)
Ko odobrava:	Mere odobrava direktor VBA.
Dužina trajanja	–
Razlog primene:	Primenjuju se zbog bezbednosnih pretnji usmerenih protiv Ministarstva odbrane i Vojske Srbije
Ko kontroliše primenu:	Samokontrola – Unutrašnja kontrola VBA i Generalni inspektor VBA i VOA

Vojnoobaveštajna agencija

Vojnoobaveštajna agencija (VOA) nadležna je da prikuplja, analizira, procenjuje i dostavlja podatke i informacije (vojnog, vojnopolitičkog, vojnoekonomskog ili naučno-tehnološkog karaktera) o potencijalnim i realnim opasnostima, aktivnostima i planovima ili namerama stranih država i njihovih oružanih snaga, međunarodnih i stranih organizacija, grupa i pojedinaca, koje su usmerene protiv Ministarstva odbrane, Vojske Srbije, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i odbrane Republike Srbije.⁸ Vojnoobaveštajna agencija je organ uprave u sastavu Ministarstva odbrane. Direktora VOA i njegovog zamenika postavlja i razrešava predsednik Republike ukazom, na predlog ministra odbrane ako je reč o profesionalnom vojnom licu, odnosno Vlada, na predlog ministra odbrane ukoliko je reč o civilnom licu. Direktor je odgovoran ministru odbrane.

Vojnoobaveštajna agencija ima pravo da primenjuje sve posebne postupke i mere, osim tajnog optoelektronskog praćenja lica i komunikacija.

Tabela 5: Vojnoobaveštajna agencija – mere koje odobrava direktor

Pravni okvir:	Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji
Ko odobrava:	Mere odobrava direktor VOA ili lice koje on ovlasti.
Dužina trajanja:	Primenjuju se sve dok postoje razlozi za njihovu primenu.
Razlog primene:	Prikupljaju se odaci i informacije o potencijalnim i realnim opasnostima, aktivnostima, planovima ili namerama stranih država i njihovih oružanih snaga, međunarodnih organizacija, grupa i pojedinaca.
Ko kontroliše primenu:	Samokontrola – Unutrašnja kontrola VOA i Generalni inspektor VBA i VOA
Šta se dešava sa prikupljenim materijalima:	Nakon okončanja istrage VOA nije zakonom obavezana da uništi materijale prikupljene ovim putem.
Napomena:	Vojnoobaveštajna agencija nije ovlašćena da primenjuje posebne mere tajnog prikupljanja podataka kojima se značajnije zadire u privatnost građana (npr. tajni elektronski nadzor telekomunikacija).

⁸ Zakon o VBA i VOA, čl. 24-25.

Policija

Policija je najprimetniji deo državne vlasti, koji je odgovoran za održavanje bezbednosti u društvu. Složenost krivičnih istraga kriminala i korupcije zahteva od policije da zadire u prava pojedinca na privatnost, što uključuje i zadiranje u privatni i porodični život, dom i prepisku. Upravo je danas rad policije, više nego ranije, zasnovan na tajnom prikupljanju, obradi i upotrebi podataka radi suzbijanja bezbednosnih pretnji. U najvećem broju zemalja, uključujući u to i Srbiju, policiji je zakonski omogućeno da primenjuje posebne mere za tajno prikupljanje podataka u slučaju da nije moguće drugačije spoznati delovanje kriminalnih grupa. Zato se u policijskoj praksi sve više rabe doušnici ili se nadziru i presreću telefonski razgovori i internet komunikacija ili se namerno pušta da sumnjive pošiljke stignu do svoje destinacije.

U policiji u Srbiji postoji nekoliko organizacionih celina koje mogu da tajno istražuju: Uprava kriminalističke policije, Sektor unutrašnje kontrole policije i Odeljenje za poslove bezbednosti u Kabinetu ministra unutrašnjih poslova.

UPRAVA KRIMINALISTIČKE POLICIJE

Uprava kriminalističke policije deo je Direkcije policije. Zadužena je za otkrivanje i suzbijanje kriminala. Pripadnici kriminalističke policije mogu radi otkrivanja krivičnih dela da primenjuju posebne dokazne radnje i druge mere tajnog prikupljanja podataka u skladu sa Ustavom, Zakonom o policiji, Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o elektronskoj komunikaciji. U kriminalističkoj policiji funkcionišu posebno specijalizovane jedinice zadužene za primenu ili koordinaciju primene posebnih mera za tajno prikupljanje podataka: Služba za specijalne istražne metode, Odeljenje za opservaciju i dokumentovanje i Odeljenje za prikrivene islednike⁹.

SEKTOR UNUTRAŠNJE KONTROLE POLICIJE

Sektor unutrašnje kontrole policije istražuje krivična dela korupcije u policiji i kontroliše zakonitost u radu policije. Pripadnici Sektora imaju pravo da primenjuju sva policijska ovlašćenja, uključujući u to i posebne mere za tajno prikupljanje podataka.

9 Informator o radu MUP-a RS, ažuriran 25.12.2013.god. str. 12.-14. (???) dostupno na <http://www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/IN-FORMATOR%20maj%202015%20LATINICA.pdf>

Pripadnici Odseka za tajni zvučni i optički nadzor osumnjičenog, u okviru Odeljenja za kriminalističko operativne poslove Sektora, zaduženi su, prema Zakoniku o krivičnom postupku, za primenu posebnih dokaznih radnji, ali i drugih mera tajnog prikupljanja podataka.

ODELJENJE ZA POSLOVE BEZBEDNOSTI

U Kabinetu ministra unutrašnjih poslova postoji Odeljenje za poslove bezbednosti. Zaduženo je da bezbednosno štiti MUP i tajne podatke. Prilikom obavljanja tih poslova može da primenjuje operativne metode koje su predviđene Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o policiji, uključujući u to i posebne mere za tajno prikupljanje podataka. Cilj je da se obezbedi sigurnost određenih objekata, lica i policijskih službenika. Bezbednosna zaštita podrazumeva upotrebu mera kontraobaveštajne zaštite kako bi se onemogućile terorističke, ekstremističke, obaveštajne i druge subverzivne delatnosti stranih obaveštajnih službi, organizacija i lica usmerenih na ugrožavanje ministra unutrašnjih poslova.

KOJE POSEBNE MERE ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA POLICIJA PRIMENJUJE?

Policiji može da primenjuje deset posebnih mera za prikupljanje podataka: (1) nadzor nad sumnjivim transakcijama, (2) tajni nadzor komunikacije, (3) tajno praćenje i snimanje, (4) zaključivanje simulovanih poslova, (5) računarsko pretraživanje podataka, (6) primena kontrolisane isporuke, (7) angažovanje prikrivenog islednika, (8) pribavljanje evidencije o ostvarenoj telefonskoj komunikaciji, korišćenim baznim stanicama i lociranju mesta sa kojeg se obavlja komunikacija, (9) policijsko opažanje, opserviranje i (10) primena mera ciljanje potrage.

Mere 1–8 definisane su u Zakoniku o krivičnom postupku i predstavljene na strani 32 ovog priručnika.

Tabela 6: Policija – Mere koje ovlašćeno službeno lice može samoinicijativno primeniti

Pravni okvir:	Zakon o policiji*
Mera	Policijsko opažanje, opserviranje
Ko odobrava?	Ovlašćeno službeno lice primenjuje ovu meru po sopstvenoj inicijativi, po naređenju nadređenog službenika i po nalogu nadležnog organa izdatom u skladu sa drugim zakonom.**
Dužina trajanja	Mere se mogu primenjivati neograničeno.
Razlog primene	Primenjuju se radi borbe protiv kriminala.
Ko kontroliše primenu?	–
Šta se dešava sa prikupljenim podacima?	Koriste se u operativne ili dokazne svrhe.
Napomena	Opserviranje se vrši na javnim i drugim za pristup dostupnim mestima, bez zadiranja u pravo na privatnost bilo kog lica.
* Zakon o policiji, čl. 71. ** Zakon o policiji, čl. 31. st. 1.	

Tabela 7: Policija – Mere koje odobrava direktor policije

Pravni okvir:	Zakon o policiji*
Mere:	Mere ciljane potrage
Ko odobrava?	Predsednik Vrhovnog kasacionog suda, na predlog direktora policije, može da odobri primenu posebnih dokaznih radnji iz Zakonika o krivičnom postupku radi hvatanja i privođenja lica za koje se osnovano sumnja da je izvršilo teže krivično delo ili za kojim je raspisana međunarodna poternica.
Dužina trajanja	Mere se mogu primenjivati šest meseci, a moguće je produžiti ih za još šest meseci.
Razlog primene	Primenjuju se radi borbe protiv kriminala.
Ko kontroliše primenu?	Primenu kontroliše Vrhovni kasacioni sud.
Šta se dešava sa prikupljenim podacima?	Vrhovni kasacioni sud, odnosno ovlašćeni sudija dužan je da uništi prikupljeni materijal i o tome sačini zapisnik.
Napomena	Primenjuje se kada policajci drugim merama ne mogu uhvatiti i privesti osumnjičeno lice. Podaci prikupljeni merama ciljane potrage ne mogu se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku.
* Zakon o policiji, čl. 83.	

Zakonik o krivičnom postupku

Tabela 8: Zakonik o krivičnom postupku – mere koje odobrava sud

Mere:	<p>Posebne dokazne radnje* tajni nadzor komunikacije;</p> <ul style="list-style-type: none"> • tajno praćenje i snimanje; • zaključivanje simulovanih poslova; • računarsko pretraživanje podataka; • angažovanje prikrivenog islednika; <p>Ostale posebne mere tajnog prikupljanja podataka</p> <ul style="list-style-type: none"> • nadzor nad sumnjivim transakcijama (čl. 145); • pribavljanje evidencija o ostvarenoj telefonskoj komunikaciji, korišćenim baznim stanicama i lociranju mesta sa kojeg se obavlja komunikacija (čl. 286, st. 3–5).
Ko odobrava:	Odobrava ih sudija za prethodni postupak, na predlog javnog tužioca.
Ko sprovodi:	Sprovodi ih policija, Bezbednosno-informativna agencija, Vojnobezbednosna agencija, a u slučaju računarskog pretraživanja podataka, to mogu biti i poreske, carinske i druge službe i državni organi i pravna lica sa javnim ovlašćenjima.
Dužina trajanja:	Primena traje tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Razlog primene:	Primenjuju se za potrebe vođenja krivičnog postupka za krivična dela navedena u članu 162 ZKP-a.
Ko kontroliše primenu:	<p>Državni organ koji primenjuje mere dužan je da sastavlja dnevne izveštaje o primenjenim merama i da ih dostavi sudiji za prethodni postupak i javnom tužiocu na njihov zahtev.</p> <p>Po završetku primene mera, državni organ koji primenjuje mere dostavlja sudiji za prethodni postupak snimke komunikacije, pisma i druge pošiljke, kao i poseban izveštaj koji sadrži: vreme početka i završetka nadzora, podatke o službenom licu koje je nadzor sprovelo, opis tehničkih sredstava koja su primenjena, broj i raspoložive podatke o licima koja su obuhvaćena nadzorom, te ocenu svrsishodnosti i rezultata primene nadzora.</p>
Šta se dešava sa prikupljenim materijalima:	<p>Prikupljeni podaci koriste se kao dokazni materijal za vođenje krivičnog postupka protiv osumnjičenih za krivično delo pred sudom.</p> <p>U slučaju da javni tužilac ne pokrene krivični postupak u roku od šest meseci od dana kada se upoznao sa prikupljenim materijalom ili ako izjavi da ga neće koristiti u postupku, sudija za prethodni postupak donosi rešenje o uništenju prikupljenog materijala.</p> <p>Ukoliko su podaci nezakonito prikupljeni, ne mogu biti korišćeni kao dokaz, odnosno na prikupljenim podacima ne može se zasnivati sudska odluka. Nezakonito prikupljeni dokazi izdvajaju se iz spisa, stavljaju u poseban zapečaćeni omot i čuvaju kod sudije za prethodni postupak do pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, a nakon toga se uništavaju i o tome se sastavlja zapisnik.</p> <p>Ako je pokrenut sudski postupak zbog nezakonitog pribavljanja podataka, nezakonito pribavljeni dokazi čuvaju se do pravnosnažnog okončanja ovog postupka.</p>
* Regulisane u Zakonik o krivičnom postupku, čl. 161-187.	

Tabela 9: Zakonik o krivičnom postupku – mere koje odobrava javni tužilac

Mera	Primena kontrolisane isporuke
Ko odobrava?	Tužilac za organizovani kriminal (ili za ratne zločine) može, radi prikupljanja dokaza i otkrivanja osumnjičenih, dozvoliti da nezakonite ili sumnjive pošiljke budu isporučene u Srbiju ili da uđu, pređu i izađu sa teritorije zemlje.
Dužina trajanja	Primena mere traje dok traje i isporuka.
Razlog primene	Primenjuje se radi borbe protiv kriminala.
Ko kontroliše primenu?	Po izvršenju kontrolisane isporuke policija dostavlja javnom tužiocu posebne nadležnosti izveštaj koji sadrži: podatke o vremenu početka i završetka kontrolisane isporuke, podatke o službenom licu koje je sprovedo radnju, opis primenjenih tehničkih sredstava, podatke o obuhvaćenim licima i rezultati ma primenjene kontrolisane isporuke.
Šta se dešava sa prikupljenim podacima?	Prikupljeni materijal se ne uništava.
Napomena	Kontrolisana isporuka sprovodi se uz saglasnost zainteresovanih država, u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima.
Mera	Pribavljanje podataka od finansijskih organizacija (čl. 144)
Ko odobrava?	Javni tužilac može narediti banci ili drugoj finansijskoj organizaciji da mu u određenom roku dostavi podatke o računima koje osumnjičeni ima ili kontroliše, kao i o sredstvima koja na njima drži ako postoje.
Dužina trajanja	–
Razlog primene	Primenjuje se radi borbe protiv kriminala.
Ko kontroliše primenu?	Primenu kontroliše javni tužilac.
Šta se dešava sa prikupljenim podacima?	Javni tužilac uništava prikupljeni materijal ako u roku od šest meseci od dana upoznavanja sa prikupljenim podacima nije pokrenut krivični postupak, ili ako se protiv osumnjičenog neće zahtevati vođenje postupka, ili ako smatra se da prikupljeni podaci nisu potrebni za vođenje postupka.

Uprava za sprečavanje pranja novca

Uprava za sprečavanje pranja novca (Uprava) predstavlja finansijsko-obaveštajnu službu Republike Srbije, koja deluje u sastavu Ministarstva finansija. Njen zadatak je da prati sumnjive transakcije i lica, te da prosleđuje nadležnim državnim organima informacije o mogućim slučajevima pranja novca ili finansiranja terorizma.¹⁰ Uprava prati sumnjive transakcije ili lica prikupljajući podatke od *obveznika*, što je zakonski termin za aktere finansijskog i nefinansijskog sektora koji na različite načine obavljaju promet novca (banke, ovlašćeni menjači, preduzeća za reviziju itd.).¹¹ Osim obveznika, i advokati su po zakonu dužni da primenjuju mere za sprečavanje i otkrivanje pranja novca i finansiranje terorizma, odnosno dužni su da obaveštavaju Upravu o sumnjivim licima i transakcijama.¹² Obveznici i advokati ne smeju da upozore svoje klijente da Uprava prikuplja podatke o njima. Stoga, moguće je zaključiti da Uprava primenjuje posebne mere tajnog prikupljanja podataka. Kako to, međutim, nije prepoznato u zakonu, mogućnost spoljnog nadzora nad primenom mera vrlo je ograničena.

Uprava primenjuje dve mere, koje se mogu okarakterisati kao posebne mere.

10 „Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (ZOSPNFT),” čl. 52.

11 Obveznici su definisani u ZOSPNFT-u, čl. 4.

12 ZOSPNFT, čl. 5. Ni posle izmena i dopuna u decembru 2014, Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma ne predviđa da ovu obavezu imaju i javni beležnici. („Zakon o izmenama i dopunama ZOSPNFT.” *Sl. glasnik RS*, br. 91/2010 od 3. 12. 2010)

Tabela 10: Posebne mere koje primenjuje Uprava za sprečavanje pranja novca

Pravni okvir:	Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma
Mera:	1) Traženje podataka od obveznika i advokata
Ko odobrava:	Direktor Uprave
Dužina trajanja:	Nije definisana
Razlog primene:	Primenjuje se ako Uprava oceni da u vezi sa određenim transakcijama ili licima postoje osnovi sumnje da je reč o pranju novca ili finansiranju terorizma.
Ko kontroliše primenu:	Pre primene: Kontrolišu je nadležni rukovodioci i direktor Uprave. Posle primene: Postoji mogućnost da primenu kontroliše inspekcija Ministarstva finansija. Uprava podnosi Vladi godišnji izveštaj o radu.
Šta se dešava sa prikupljenim materijalima:	Uprava ih koristi za izradu analiza. Može ih dostaviti drugim državnim organima Republike Srbije ili, pod zakonom određenim uslovima, državnim organima drugih zemalja, nadležnim za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.
Napomena:	Obveznici su po zakonu dužni da Upravu izveštavaju o svim gotovinskim transakcijama u iznosu od 15.000 evra ili više, kao i o svakoj stranci ili transakciji za koju sumnjaju da je povezana sa pranjem novca ili finansiranjem terorizma.* Uprava, takođe, može samoinicijativno od obveznika ili advokata da zahteva podatke o transakcijama i licima koje oceni kao sumnjive. Uprava je po zakonu ovlašćena da zahteva podatke ne samo o licima za koje sumnja da peru novac ili finansiraju terorizam već i o licima koja su sa njima saradivala u poslovima i transakcijama.** Obveznici i advokati dužni su da podatke i dokumentaciju u vezi sa strankom ili izvršenom transakcijom čuvaju najmanje deset godina od dana okončanja poslovnog odnosa sa strankom ili od izvršavanja transakcije.***
Mera:	2) Praćenje finansijskog poslovanja pravnih ili fizičkih lica****
Ko odobrava:	Direktor Uprave
Dužina trajanja:	Finansijsko poslovanje prati se tri meseca od dana izdavanja naloga, a može se produžiti najviše još tri puta po mesec dana.
Razlog primene:	Primenjuje se ako Uprava oceni da u vezi sa određenim licima postoje osnovi sumnje da su uključena u pranje novca ili finansiranje terorizma.
Ko kontroliše primenu:	Pre primene: Kontrolišu je nadležni rukovodioci i direktor Uprave. Posle primene: Postoji mogućnost da primenu kontroliše inspekcija Ministarstva finansija. Uprava podnosi Vladi godišnji izveštaj o radu.
Šta se dešava sa prikupljenim materijalima:	Uprava ih koristi za izradu analiza. Može ih dostaviti drugim državnim organima Republike Srbije ili, pod zakonom određenim uslovima, državnim organima drugih zemalja, nadležnim za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma.
Napomena:	Nalog za praćenje se, takođe, može odnositi na lica koja su sa sumnjivim licima poslovno saradivala ili učestvovala u transakcijama.*****
<p>* ZOSPNFT, čl. 9. ** ZOSPNFT, čl. 53, st. 2. *** ZOSPNFT, čl. 77, st. 1 **** ZOSPNFT, čl. 57. ***** ZOSPNFT, čl. 57, st. 2. Uprava, međutim, nema podatke o tome da je u periodu od 2010. do 30.9.2014. upotrebila ovo ovlašćenje. (Uprava za sprečavanje pranja novca. Odgovori na upitnik BCBP, 4. 11. 2014)</p>	

Privatni detektivi

Privatnim detektivima (fizičkim i pravnim licima koja obavljaju detektivsku delatnost) zakonom je izričito zabranjeno da primenjuju „operativne metode i sredstva, odnosno operativno-tehnička sredstva i metode koje nadležni organi vrše, odnosno primenjuju na osnovu posebnih propisa”.¹³ U praksi je, međutim, teško uočiti i dokazati da detektivi nezakonito prikupljaju podatke o ličnosti. Ministarstvo unutrašnjih poslova bi po zakonu trebalo da vrši inspekcijski nadzor rada detektiva, a za neovlašćenu primenu operativnih metoda i sredstava iz nadležnosti državnih organa predviđena je novčana kazna u iznosu od 100.000 do 1.000.000 dinara. Postoje, međutim, sumnje da detektivi koriste ovakve metode (na primer, tajni nadzor nad komunikacijama, odnosno prisluškivanje) uprkos zakonskoj zabrani.¹⁴

S druge strane, detektivi mogu prikupljati i obrađivati podatke o licima u skladu sa propisima kojima se uređuje zaštita podataka o ličnosti i slobodan pristup informacijama od javnog značaja. To znači da detektivi mogu obrađivati podatke i bez pristanka lica čiji se podaci obrađuju, ali samo u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

ŠTA ZAKON O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI KAŽE O OBRADI BEZ PRISTANKA

Član 12**

Obrada bez pristanka je dozvoljena:

- 1) da bi se ostvarili ili zaštitili životno važni interesi lica ili drugog lica, a posebno život, zdravlje i fizički integritet;
- 2) u svrhu izvršenja obaveza određenih zakonom, aktom donetim u skladu sa zakonom ili ugovorom zaključenim između lica i rukovaoca, kao i radi pripreme zaključenja ugovora (vršiti obradu podataka na osnovu ugovora dva lica o trećem licu je nezakonito);
- 2^a) u svrhu prikupljanja sredstava za humanitarne potrebe;
- 3) u drugim slučajevima određenim ovim zakonom radi ostvarenja pretežnog opravdanog interesa lica, rukovaoca ili korisnika.

13 Zakon o detektivskoj delatnosti, čl. 2.

14 Gedošević, L. „Šabić: Građane u Srbiji prisluškuju i državne i privatne 'službe'” *Blic online*, 2.5.2013. <<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/380665/Sabic-Gradjane-u-Srbiji-prisluskuju-i-drzavne-i-privatne-službe>>.

Zakon o privatnoj detektivskoj delatnosti navodi vrste podataka koje su organi državne uprave, pravna lica ili drugi rukovaoci zbirakama podataka dužni da daju detektivima. To su podaci o:

1. boravištima i prebivalištima lica;
2. vlasnicima motornih vozila i plovila;
3. polisama osiguranja;
4. vlasnicima nepokretnosti;
5. penzijskom i invalidskom osiguranju;
6. podacima iz sudskih spisa u slučajevima kada na to korisnik usluga ima pravo;
7. podacima iz državnih arhiva.¹⁵

Da bi dobili navedene podatke, detektivi rukovaocima podataka (npr. državnim organima) moraju prethodno uputiti zahtev koji sadrži:

1. naziv, ime, sedište i adresu pravnog lica i preduzetnika za detektivsku delatnost;
2. vrstu traženih podataka;
3. datum započinjanja obrade, odnosno uspostavljanja zbirke podataka;
4. svrhu obrade (obrazloženje);
5. pravni osnov obrade (ovlašćenje korisnika usluge);
6. naziv, ime, sedište i adresu korisnika usluge.¹⁶

Rukovaoci su, pri tome, dužni da odbiju da daju podatke koji su, na osnovu propisa o tajnosti podataka, određeni kao tajni.

¹⁵ Zakon o detektivskoj delatnosti, čl. 20. st. 1.

¹⁶ Zakon o detektivskoj delatnosti, čl. 20. st. 2.

AKTERI KOJI NADZIRU I KONTROLIŠU PRIMENU POSEBNIH MERA

Sudska kontrola

Sudska kontrola i nadzor odvija se u skladu sa dva pravna režima koja regulišu primenu posebnih mera – sa Zakonikom o krivičnom postupku (ZKP) ili sa matičnim zakonima službi bezbednosti (Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji) – kada službe primenjuju mere kako bi ispunile svoje zadatke, odnosno preventivno delovale. Oblik i domet sudske kontrole zavisi od toga po kom se režimu mere primenjuju. Pri tome, sudska kontrola i nadzor mogu se vršiti u tri faze: pre primene mera, u toku njihove primene i nakon okončanja njihove primene. Kontrola mera koje se sprovode u skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku jeste sveobuhvatnija, jer po pravilu obuhvata sve tri faze. S druge strane, kontrola primene mera u skladu sa zakonima službi bezbednosti skoro je potpuno ograničena na prvu fazu (kontrola pre primene).

ZAKONIK O KRIVIČNOM POSTUPKU

Zakonik o krivičnom postupku predviđa sudsku kontrolu i nadzor nad primenom posebnih dokaznih radnji pre početka njihove primene (*ex ante*) i nakon završetka njihove primene (*post festum*). Za pojedine dokazne radnje predviđena je i mogućnost nadzora u toku njihove primene. Ovaj obim kontrole i nadzora ne iznenađuje, budući da se dokazni materijal koji je prikupljen na nezakonit način ne može koristiti na sudu.

Prethodna kontrola:

Prethodna kontrola (*ex ante* kontrola) sprovodi se odobravanjem posebnih dokaznih radnji. Većinu posebnih dokaznih radnji određuje sudija za prethodni postupak na osnovu obrazloženog predloga javnog tužioca. Naredba sudije za prethodni postupak mora biti obrazložena, pa ZKP jasno propisuje šta bi ona trebalo da sadrži. S druge strane, kontrolisanu isporuku određuje direktno javni tužilac.

Sudovi ili tužioci, takođe, vrše *ex ante* kontrolu primene pojedinih radnji koje ZKP ne izdvaja kao posebne dokazne radnje, ali koje značajno zadiru u privatnost građana. Tako sudija za prethodni postupak na predlog tužioca odobrava nadzor sumnjivih transakcija, kao i pribavljanje evidencije o ostvarenoj telefonskoj komunikaciji, korišćenim baznim stanicama ili lociranju mesta sa kojeg se komunikacija obavlja.

Tužiocu, u skladu sa članom 144 ZKP-a, mogu da odrede pribavljanje podataka od banaka ili drugih finansijskih organizacija.

Tabela 11: Ko određuje posebne dokazne radnje

<p>Predlaže javni tužilac, odobrava sudija za prethodni postupak*</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tajni nadzor komunikacije (uključujući u to i naknadno proširenje, u skladu sa čl. 169); 2. tajno praćenje i snimanje; 3. zaključivanje simulovanih poslova; 4. računarsko pretraživanje podataka; 5. angažovanje prikrivenog islednika; 6. nadzor sumnjivih transakcija; 7. pribavljanje evidencije o ostvarenoj telefonskoj komunikaciji, korišćenim baznim stanicama ili lociranju mesta sa kojeg se obavlja komunikacija
<p>Određuje javni tužilac</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Primena kontrolisane isporuke; 2. pribavljanje podataka od banaka i drugih finansijskih organizacija u skladu sa čl. 144 ZKP-a
<p>* Od 2013. u Srbiji se primenjuje koncept tužilačke istrage. Do sada se, međutim, pokazalo da, usled brojnih problema, tužilačka istraga još nije zaživela u praksi (Videti: Karović, B. „Tužilačka istraga zakočena.” <i>Danas</i>, b.d., http://goo.gl/KhDH21), što ukazuje na to da mere <i>de facto</i> predlažu policija i službe bezbednosti, a da tužiocu samo prenose njihove predloge sudiji za prethodni postupak.</p>	

Kontrola u toku primene:

Sudija za prethodni postupak i javni tužilac imaju mogućnost da nadziru sprovođenje pojedinih posebnih dokaznih radnji u toku njihove primene. Reč je o sledećim merama: tajni nadzor komunikacije, tajno praćenje i snimanje, i zaključivanje simulovanih poslova. Državni organ koji je određen da preduzme neku od ovih radnji ima obavezu da sačinjava dnevne izveštaje o njenom sprovođenju. Dnevni izveštaji, zajedno sa pratećim materijalima definisanim u ZKP-u (na primer, snimci prikupljeni primenom dotične radnje), dostavljaju se sudiji za prethodni postupak i javnom tužiocu, ali ne po automatizmu, već na njihov zahtev. Nije, međutim, poznato da li sudije u praksi koriste ovo pravo i koliko često.

Tabela 12: Postojanje sudske kontrole po fazama primene mera

Posebna mera	Ex ante kontrola	Kontrola u toku primene*	Post festum kontrola**
Tajni nadzor komunikacije	Da	Da	Da
Tajno praćenje i snimanje	Da	Da	Da
Zaključivanje simulovanih poslova	Da	Da	Da
Računarsko pretraživanje podataka	Da	Ne	Da
Primena kontrolisane isporuke	Vrši je samo tužilac	Ne	Da
Angažovanje prikrivenog islednika	Da	Ne*	Da
Pribavljanje evidencije o ostvorenoj telefonskoj komunikaciji, korišćenim baznim stanicama ili lociranju mesta sa kojeg se obavlja komunikacija	Da	Ne	Ne (Policija obaveštava javnog tužioca o preduzimanju mere, ali se sudiji koji je njenu primenu odobrio ne dostavlja izveštaj.)
Pribavljanje podataka (od banaka ili drugih fin. organizacija)	Vrši je samo tužilac	Ne	Ne
Nadzor sumnjivih transakcija	Da	Ne	Ne
* Ukoliko kontrolu vrši instanca koja je odobrila meru. ** Ukoliko kontrolu vrši instanca koja je odobrila meru.			

Naknadna kontrola:

Nakon što sezavrši primena posebne dokazne radnje, državni organ koji je bio određen da je sprovodi dostavlja sudiji za prethodni postupak izveštaj o primeni i prikupljeni materijal (snimke, dokumentaciju). Izveštaj o primeni kontrolisane isporuke dostavlja se javnom tužiocu. Za svaku posebnu dokaznu radnju precizirano je šta izveštaj treba da sadrži. Po pravilu, izveštaji bi trebalo da sadrže podatke o vremenu primene posebne dokazne radnje, podatke o službenom licu koje ju je sprovelo, opis primenjenih tehničkih sredstava, podatke o obuhvaćenim licima i podatke o rezultatima primenjene radnje. U izveštaju o tajnom nadzoru komunikacije i tajnom praćenju i snimanju neophodno je dostaviti i ocenu o svrsishodnosti primene posebne dokazne radnje. S druge strane, policija o primeni mera pribavljanja evidencije o telefonskoj komunikaciji i korišćenim baznim stanicama ili lociranju mesta sa kojeg se

obavlja komunikacija obaveštava javnog tužioca. Međutim, u ZKP-u nije predviđena obaveza podnošenja izveštaja sudiji za prethodni postupak, koji ove mere odobrava.

Materijal koji je prikupljen korišćenjem posebnih dokaznih radnji, a koji neće biti upotrebljen u krivičnom postupku uništava se rešenjem sudije za prethodni postupak i pod njegovim nadzorom. Sudija za prethodni postupak o uništenju materijala može (ali ne mora) da obavesti lice prema kome je sprovedena radnja tajnog nadzora komunikacije, pod uslovom da to ne ugrožava vođenje eventualnog krivičnog postupka. Slično važi i za podatke prikupljene od banaka ili od drugih finansijskih organizacija (koji se uništavaju po rešenju javnog tužioca) ili nadzorom nad sumnjivim transakcijama. O donošenju rešenja o uništenju prikupljenog materijala tužilac (prikupljanje podataka) ili sudija za prethodni postupak (nadzor nad sumnjivim transakcijama) dužni su da obaveste lice prema kome je bila primenjena dokazna radnja. Međutim, treba primetiti da ZKP u slučaju tajnog praćenja i snimanja, te računarskog pretraživanja podataka uopšte ne predviđa mogućnost da lica koja su bila „pod merama” budu o tome obavestena. Najzad, kad je reč o merama iz člana 286, ZKP predviđa da lice prema kome je neka od ovih mera preduzeta ima pravo da podnese pritužbu nadležnom sudiji za prethodni postupak. Nije, međutim, jasno kako lice prema kome je takva mera primenjena može za to uopšte da sazna.

Dokazi prikupljeni nezakonitom primenom posebnih dokaznih radnji ne mogu biti korišćeni na sudu i sa njima se postupa kao i sa ostalim nezakonitim dokazima. Oni se stavljaju u poseban zapečaćeni omot i čuvaju kod sudije za prethodni postupak do pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka. Nakon toga se uništavaju, a o tome se sastavlja zapisnik.

Tabela 13: Kontrola *post festum*

Mera:	Tajni nadzor komunikacije
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Sudiji za prethodni postupak
Šta izveštaj sadrži?	Vreme početka i završetka nadzora, podatke o službenom licu koje je nadzor sproveo, opis primenjenih tehničkih sredstava, broj lica obuhvaćenih nadzorom I raspoložive podatke o njima, kao i ocenu svrsishodnosti i rezultata postignutih primenom nadzora. Prilažu se snimci komunikacije, pisma i druge pošiljke.
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Moguće, ali nije obavezno.
Mera	Tajno praćenje i snimanje
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Sudiji za prethodni postupak
Šta izveštaj sadrži?	Sadrži iste podatke kao izveštaj o tajnom nadzoru komunikacije.
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Ne
Mera	Zaključivanje simulovanih poslova
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Sudiji za prethodni postupak
Šta izveštaj sadrži?	Vreme zaključenja simulovanih poslova, podatke o licu koje je zaključilo simulovane poslove, osim u slučaju da je to učinio prikriveni islednik, opis primenjenih tehničkih sredstava, broj lica uključenih u zaključivanje simulovanih poslova i raspoložive podatke o njima. Prilaže se celokupna dokumentacija o preduzetoj posebnoj dokaznoj radnji, optički, tonski ili elektronski zapisi i drugi dokazi.
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Ne

Mera	Računarsko pretraživanje podataka
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Sudiji za prethodni postupak
Šta izveštaj sadrži?	Podatke o vremenu početka i završetka računarskog pretraživanja podataka, podatke koji su pretraženi i obrađeni, podatke o službenom licu koje je sprovedo posebnu dokaznu radnju, opis primenjenih tehničkih sredstava, podatke o obuhvaćenim licima i podatke o rezultatima primenjenog računarskog pretraživanja podataka.
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Ne
Mera	Primena kontrolisane isporuke
Ko odobrava	Javni tužilac
Kome se podnosi izveštaj	Javnom tužiocu
Šta izveštaj sadrži?	Podatke o vremenu početka i završetka primene kontrolisane isporuke, podatke o službenom licu koje je sprovedo radnju, opis primenjenih tehničkih sredstava, podatke o obuhvaćenim licima i podatke o rezultatima primenjene kontrolisane isporuke.
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Ne
Mera	Angažovanje prikrivenog islednika
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Sudiji za prethodni postupak
Šta izveštaj sadrži?	Vreme početka i završetka angažovanja prikrivenog islednika; šifru ili pseudonim prikrivenog islednika; opis primenjenih postupaka i tehničkih sredstava; podatke o licima obuhvaćenim posebnom dokaznom radnjom i opis postignutih rezultata. Prilažu se fotografije, optički, tonski ili elektronski snimci, prikupljena dokumentacija i svi pribavljeni dokazi.
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Ne

Mera	Pribavljanje evidencije o ostvarenoj telefonskoj komunikaciji, korišćenim baznim stanicama ili lociranju mesta sa kojeg se obavlja komunikacija
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Ne postoji obaveza podnošenja izveštaja, ali policija obaveštava tužioca.
Šta izveštaj sadrži?	
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Ne
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Nije eksplicitno predviđeno, ali u ZKP-u stoji da lice prema kome je primenjena mera „ima pravo da podnese pritužbu nadležnom sudiji za prethodni postupak”.
Mera	Pribavljanje podataka (od banaka ili drugih fin. organizacija)
Ko odobrava	Javni tužilac zahteva podatke direktno od banaka ili drugih finansijskih organizacija
Kome se podnosi izveštaj	
Šta izveštaj sadrži?	
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Da
Mera	Nadzor nad sumnjivim transakcijama
Ko odobrava	Sudija za prethodni postupak
Kome se podnosi izveštaj	Ne podnosi se izveštaj.
Šta izveštaj sadrži?	
Uništavanje materijala ukoliko se ne koristi u krivičnom postupku	Da
Obaveštavanje lica prema kome je radnja primenjena ukoliko prikupljeni dokazi nisu korišćeni u krivičnom postupku	Ne

MATIČNI ZAKONI SLUŽBI BEZBEDNOSTI

Prema matičnim zakonima službi bezbednosti (Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, Zakon o Vojnobezbednosnoj i Vojnoobaveštajnoj agenciji), sudovi prvenstveno kontolišu primenu mera *ex ante*. Pri tome, različiti sudovi nadležni su za odobravanje mera koje, u načelu, imaju istu svrhu – preventivno delovanje protiv pretnji po bezbednost Republike Srbije, odnosno protiv pretnji po Ministarstvo odbrane i Vojsku Srbije.

Ex ante kontrola

Bezbednosno-informativna agencija: Posebne mere kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja odobravao je do izmene Zakona o BIA u junu 2014. Vrhovni kacioni sud. Nakon izmene Zakona, o predlogu za primenu mera odlučuje predsednik Višeg suda u Beogradu, odnosno sudija kog Viši sud izabere među sudijama raspoređenim u Posebno odeljenje za krivična dela organizovanog kriminala. Ukoliko sud ne prihvati predlog, direktor BIA može izjaviti žalbu Apelacionom sudu u Beogradu.

Postoje, međutim, dva slučaja kada sud nema *ex ante* kontrolu nad primenom posebnih mera.

Prvo, osim mera kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama, BIA primenjuje i druge posebne mere. Njih ne odobrava sud, već direktor Agencije. Reč je o sledećim merama¹⁷:

- tajna saradnja
- tajni pregled prostora, stvari i predmeta
- tajno nadziranje i osmatranje.

Pomenute mere nisu nabrojane niti bliže uređene u Zakonu o bezbednosno-informativnoj agenciji, već u podzakonskom aktu BIA, koji je označen stepenom tajnosti. Tako ne postoji odgovarajući pravni osnov za bilo kakav spoljni nadzor njihove primene. Pri tome, iznenaduje to što ove mere nisu eksplicitno uređene zakonom, budući da se njihovom primenom zadire u privatnost građana, a da su slične mere koje primenjuje VBA (tajni uvid u evidencije podataka, tajno praćenje i nadzor lica

¹⁷ Bezbednosno-informativna agencija. Odgovor na upitnik BCBP. Beograd, 17. 12. 2014.

na otvorenom prostoru i javnim mestima uz korišćenje tehničkih sredstava, tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korišćenje tehničkih sredstava) uređene Zakonom o VBA i VOA.

U drugom slučaju reč je o naknadnom proširenju primene mera koje odobrava sud. Naime, ako u toku primene mere BIA dođe do saznanja da lice prema kome se mera primenjuje koristi drugo sredstvo komunikacije, elektronsku ili drugu adresu (npr. drugi broj telefona), direktor može narediti naknadno proširenje mere. Tada direktor BIA prvo naređuje proširenje mere, a tek onda, u roku od 48 sati, podnosi predlog za odobrenje proširenja mere sudu. Sud o predlogu odlučuje u roku od 48 sati od prijema predloga, što znači da BIA može četiri dana bez odluke suda primenjivati meru kojom se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava komunikacije. Ukoliko sud odbije predlog za naknadno proširenje mere, materijal koji je do tada prikupljen uništava se u prisustvu sudije. Nije, međutim, jasno zašto direktor ne bi odmah tražio odobrenje suda za naknadno proširenje mere, naročito zato što se u Zakonu nigde ne pominje da se proširenje preduzima u slučajevima izuzetne hitnosti.

Vojnobezbednosna agencija: Posebni postupci i mere tajnog prikupljanja podataka navedeni u Zakonu o VBA i VOA predmet su tri režima odlučivanja. O pojedinim postupcima i merama odlučuje isključivo direktor VBA. Primenu tajnog elektronskog nadzora telekomunikacija i informacionih sistema odobrava viši sud u sedištu apelacionog suda na čijoj teritoriji će mera biti primenjena, dok je za tajno snimanje razgovora, tajni nadzor sadržine pisama i tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata nadležan Vrhovni kasacioni sud.

Ukoliko razlozi zahtevaju hitnost, direktor VBA može da naloži primenu posebnog postupka ili mere bez odluke suda, za šta je inače neophodna ova odluka, ali uz „saglasnost” nadležnog sudije. Istom sudiji podnosi se zvaničan predlog za odobrenje mere, pri čemu sudija ima 24 sata da odluči o tom predlogu. Nije, međutim, sasvim jasno šta podrazumeva „saglasnost” nadležnog sudije i kako se ona evidentira.

Tabela 14: Mere koje odobrava sud

Služba bezbednosti/mere	Ko odlučuje?	U kom roku?
BIA/posebne mere kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja	Predsednik Višeg suda u Beogradu ili sudija iz Posebnog odeljenja za organizovani kriminal koga Viši sud ovlasti	48 sati
VBA/tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka o telekomunikacionom saobraćaju, bez uvida u njihov sadržaj	Viši sud u sedištu apelacionog suda na čijem području se priprema ili je preduzeta radnja čije je otkrivanje, praćenje i onemogućavanje u nadležnosti VBA – ovlašćene sudije koje određuje predsednik višeg suda	8 sati
VBA/tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korišćenje tehničkih sredstava	Vrhovni kasacioni sud – ovlašćene sudije koje određuje predsednik VKS	24 sata
VBA/tajni nadzor sadržine pisama i drugih sredstava komunikacije, uključujući u to i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacionih sistema	Vrhovni kasacioni sud – ovlašćene sudije koje određuje predsednik VKS	24 sata
VBA/Tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta	Vrhovni kasacioni sud – ovlašćene sudije koje određuje predsednik VKS	24 sata

Kontrola u toku primene:

U skladu sa matičnim zakonima, sudska kontrola u toku primene mera nije predviđena.

Tabela 15: Sudska kontrola po fazama primene mera

Služba	Mera	Sudska kontrola ex ante	Sudska kontrola post festum
Bezbednosno-informativna agencija	1. Tajna saradnja 2. Tajni pregled prostora, stvari i predmeta 3. Tajno nadziranje i osmatranje	Ne, mere odobrava direktor BIA.	Ne
	Posebne mere kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja: 1. tajni nadzor i snimanje komunikacije bez obzira na oblik i tehnička sredstva kojima se obavlja nadzor elektronske ili neke druge adrese; 2. tajni nadzor i snimanje komunikacije na javnim mestima i mestima na kojima je pristup ograničen, ili u prostorijama; 3. statistički elektronski nadzor komunikacije i informacionih sistema radi pribavljanja podataka o komunikaciji ili lokaciji korišćene mobilne terminalne opreme; 4. računarsko pretraživanje već obrađenih ličnih i drugih podataka i njihovo upoređivanje sa podacima koji su prikupljeni primenom mera iz tač. 1) – 3)	Da, osim u slučaju naknadnog proširenja mere.	Ne
Vojno-bezbednosna agencija	1. Operativni prodor u organizacije, grupe i institucije 2. Tajno pribavljanje i otkup dokumenata i predmeta 3. Tajni uvid u evidencije podataka, u skladu sa zakonom 4. Tajno praćenje i nadziranje lica na otvorenom prostoru i javnim mestima uz korišćenje tehničkih sredstava	Ne, mere odobrava direktor VBA.	Ne
	1. Tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka o telekomunikacionom saobraćaju, bez uvida u njihov sadržaj 2. Tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korišćenje tehničkih sredstava 3. Tajni nadzor sadržine pisama i drugih sredstava komunikacije, uključujući u to i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacionih sistema 4. Tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta	Da	Da (nadležnom sudiji dostavlja se obaveštenje o okončanju primene mere)

Post festum kontrola

Bezbednosno-informativna agencija: Naknadna sudska kontrola primene posebnih mera kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja nije predviđena zakonom. Drugim rečima, BIA nije obavezana zakonom da sudiju koji je doneo odluku o primeni mera naknadno obavesti o završetku primene mere ili da mu podnese izveštaj.

Do *post festum* kontrole može jedino doći onda kada je primenom posebnih mera radi preventivnog delovanja prikupljen materijal o krivičnom delu za koje se mogu odrediti posebne dokazne radnje. U tom slučaju, materijal se dostavlja nadležnom javnom tužilaštvu i sa njima se postupa u skladu sa odredbama ZKP-a.

Vojnobezbednosna agencija dužna je da, nakon primene mera za koje je potrebna odluka suda, nadležnom sudiji dostavi obaveštenje o okončanju primene. Obaveštenje, međutim, ne uključuje i izveštaj o primenjenoj meri. Na taj način sudija koji je izdao odluku o primeni mere može da evidentira koliko je mera primenjivana, ali ne i da li se podaci o licima prema kojima je mera primenjena poklapaju sa podacima navedenim u predlogu za primenu mere ili koji su rezultati primene te mere.

Kao i BIA, i VBA je dužna da obavesti nadležno javno tužilaštvo onda kada podaci prikupljeni primenom posebnih mera ukazuju na pripremanje ili izvršenje krivičnog dela. Obaveštenje tužilaštvu ne sadrži, međutim, podatke o primenjenim posebnim postupcima i merama pomoću kojih se došlo do takvog saznanja, čime se ne doprinosi mogućem sprovođenju dodatne *post festum* kontrole.

Narodna skupština

Nadzor koji Narodna skupština vrši uvek je *post festum*, odnosno obavlja se naknadno. Zakon, štaviše, izričito zabranjuje poslanicima da od službi bezbednosti traže podatke o operacijama koje su u toku.

Skupština nadzire primenu posebnih mera prvenstveno posredstvom nadležnih odbora.

Odbor za kontrolu službi bezbednosti nadzire rad Bezbednosno-informativne agencije, Vojnobezbednosne agencije i Vojnoobaveštajne agencije. On ima eksplicitno ovlašćenje da nadzire zakonitost primene posebnih postupaka i mera za tajno prikupljanje podataka¹⁸. Osim toga, Odbor nadzire poštovanje političke, ideološke i interesne neutralnosti tokom rada službi bezbednosti, kao i zakonitost trošenja budžetskih i drugih sredstava za rad. Takođe, utvrđuje činjenice o uočenim nezakonitostima ili nepravilnostima u radu službi i njihovih pripadnika, i o tome donosi zaključke. Navedene nadležnosti su, takođe, značajne za nadzor nad primenom posebnih mera.

Za vršenje nadzora Odbor na raspolaganju ima nekoliko instrumenata.

Direktori službi bezbednosti u obavezi su da Odboru podnose redovne izveštaje, i to najmanje jednom u toku redovnog zasedanja. Ovo je prilika da članovi Odbora od službi bezbednosti zatraže sveobuhvatne statističke podatke o primeni mera.

Nadzor zakonitosti trošenja budžetskih i drugih sredstava za rad podrazumeva, na primer, to da poslanici imaju pravo da preispitaju zakonitost sredstava potrošenih za prikriveno korišćenje imovine i usluga fizičkih i pravnih lica uz naknadu.

Osim redovnih izveštaja, Odbor od direktora službi može zahtevati da podnesu i vanredni izveštaj. Vanredni izveštaji predstavljaju koristan instrument za rasvetljavanje pojedinih problema ili, eventualno, konkretnih afera u vezi sa primenom posebnih mera.

¹⁸ „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije,” čl. 16, st. 2, tač. 3

*Domet nadzora ne zavisi samo od zakonskih ovlašćenja poslanika već i od unutrašnjeg uređenja i prakse službi bezbednosti kad je reč o evidentiranju primene posebnih mera. Tako, na primer, VBA nema zakonsku obavezu da vodi evidenciju o posebnim postupcima i merama tajnog prikupljanja podataka, koje primenjuje na osnovu odluke suda. U praksi, VBA ne vodi godišnju evidenciju o ukupnom broju predloga za primenu posebnih postupaka i mera, kao ni o broju primenjenih posebnih postupaka i mera.**

—
* Vojnobezbednosna agencija. Odgovor na upitnik BCBP. Beograd, 5.1.2015.

Odbor za kontrolu službi bezbednosti vrši i neposredni nadzor, i to izvođenjem nadzornih poseta. Članovi OKSB-a imaju pravo da obiđu prostorije službi, ostvare uvid u dokumentaciju i zatraže podatke o radu službe. Pri tome, zakon eksplicitno nabraja koju vrstu podataka narodni poslanici ne mogu da dobiju. To su podaci o:

- identitetu sadašnjih i bivših saradnika službe;
- pripadnicima službe sa prikrivenim identitetom;
- trećim licima kojima bi otkrivanje tih podataka moglo da šteti;
- metodima pribavljanja obaveštajnih i bezbednosnih podataka;
- akcijama koje su u toku;
- načinu primene posebnih postupaka i mera;
- podacima i informacijama koje su pribavljene razmenom sa stranim službama i međunarodnim organizacijama;
- tajnim podacima i informacijama drugih državnih organa u posedu službe.

To znači da poslanici imaju pravo da dobiju sve ostale podatke koji se odnose na rad službi bezbednosti, uključujući u to i podatke označene određenim stepenom tajnosti.

Generalni inspektor vojnih službi bezbednosti nadzire zakonitost primene posebnih postupaka i mera za tajno prikupljanje podataka tokom rada VBA i VOA.

Generalni inspektor je organ koji koristi elemente i unutrašnjeg i spoljnog nadzora: postavlja ga Vlada na period od pet godina, za rad odgovora ministru odbrane, a o sprovedenoj kontroli izveštava i Odbor za kontrolu službi bezbednosti.

Kad je reč o nadzoru nad VBA i VOA, OKSB ima zakonom uspostavljenu saradnju sa Generalnim inspektorom vojnih službi bezbednosti, koji ovom Odboru podnosi izveštaj o sprovedenoj kontroli najmanje jednom godišnje.

Potrebno je pomenuti i da su rukovodioci unutrašnjih kontrola VBA i VOA dužni da obaveste Generalnog inspektora, a po potrebi i nadležni Odbor Narodne skupštine onda kada ima saznanja da direktor VBA, odnosno direktor VOA nije otklonio nezakonitost ili nepravilnost u radu, koju je unutrašnja kontrola prethodno utvrdila.

Odbor za kontrolu službi bezbednosti ima obavezu da razmatra predstavke građana u vezi sa radom službi bezbednosti i da predlaže mere za njihovo rešavanje. To OKSB-u omogućava da uoči eventualne nepravilnosti tokom primene posebnih mera, koje dalje može da rasvetli tako što će od direktora službi zahtevati vanredne izveštaje i, ukoliko ima potrebe, organizovati nadzorne posete.

Odbor za odbranu i unutrašnje poslove nadzire rad Ministarstva unutrašnjih poslova, odnosno rad Direkcije policije. Za razliku od Odbora za kontrolu službi bezbednosti, ovaj Odbor nema eksplicitnu nadležnost da nadzire upotrebu posebnih mera tokom rada policije, tačnije tokom rada Uprave kriminalističke policije. On, međutim, ima nadležnost da razmatra sva pitanja iz oblasti unutrašnjih poslova, što svakako uključuje i primenu posebnih radnji.

Kako Odbor za odbranu i unutrašnje poslove nema jasnu nadležnost da nadzire primenu posebnih mera, instrumenti koji mu stoje na raspolaganju za taj vid nadzora prilično su ograničeni. Ipak, dobrom upotrebom ovih instrumenata članovi Odbora mogu doći do značajnih informacija.

Ministarstvo unutrašnjih poslova podnosi redovne izveštaje o radu Ministarstva i o stanju bezbednosti. Ovi izveštaji su se do sada u praksi odnosili samo na stanje bezbednosti u Srbiji i nisu nudili detaljne informacije o radu MUP-a i metodama koje policija koristi. Poslanici bi, ipak, mogli da koriste mogućnost koju imaju na raspolaganju i da razmatraju redovne izveštaje, te da zahtevaju od ministra informacije o broju primenjenih dokaznih radnji, odnosno mera ciljane potrage.

Odbor za odbranu i unutrašnje poslove, takođe, može od ministra unutrašnjih poslova tražiti (vanredne) izveštaje o „pitanjima iz njegovog delokruga”.

Odbor za kontrolu službi bezbednosti i Odbor za odbranu i unutrašnje poslove mogu unaprediti nadzor nad primenom posebnih mera i time što će uspostaviti redovnu saradnju sa nezavisnim državnim organima, Zaštitnikom građana i Poverenikom za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Prema Poslovniku, odbori mogu angažovati i stručnjake radi proučavanja pojedinih pitanja iz nadležnosti Narodne skupštine. Angažovanjem stručnjaka iz oblasti prava, tehnike i bezbednosti poslanici mogu dobiti dodatne informacije o primeni posebnih mera i razjasniti pojedinosti. Na primer, stručnjaci za telekomunikacije mogu pomoći poslanicima tako što će im ukazati na šta treba da obrate pažnju prilikom nadzora nad primenom mera tajnog nadzora komunikacija.

Narodni poslanici koji nisu članovi nijednog od ova dva odbora mogu postavljati poslanička pitanja o primeni posebnih mera. Oni ne mogu ostvariti uvid u podatke koji su označeni nekim stepenom tajnosti (što mogu samo članovi dva odbora koji nadziru institucije bezbednosti i predsednik Skupštine), ali mogu zahtevati zbirne podatke o primeni mera ili informacije o broju obuka koje su pripadnici službi bezbednosti i policijski službenici imali o primeni mera.

U slučaju da je potrebno rasvetliti događaje tokom eventualnih afera i uočene sistemske nedostatke tokom primene mera, Narodna skupština može obrazovati privremena radna tela: anketni odbor ili anketnu komisiju. Anketni odbor sačinjen je od narodnih poslanika, a komisija od narodnih poslanika, predstavnika organa i organizacija, naučnika i stručnjaka. Oba radna tela imaju zadatak da sagledaju stanje u određenim oblastima ili da utvrde činjenice o pojedinim pojavama ili događajima.

Anketni odbor, odnosno komisija, ne može da vrši istražne i druge sudske radnje.

Anketni odbor, odnosno komisija, ima pravo da od državnih organa i organizacija traži podatke, isprave i obaveštenja, kao i da od pojedinaca uzima izjave koje su mu potrebne.

Predstavnici državnih organa i organizacija dužni su da se odazovu pozivu anketnog odbora, odnosno komisije, i da daju istinite izjave, podatke, isprave i obaveštenja.

Anketni odbor, odnosno komisija, podnosi Narodnoj skupštini izveštaj sa predlogom mera.

Međutim, Poslovnik ne propisuje proceduru po kojoj se obrazuje anketni odbor/komisija, niti ko može da inicira njihovo formiranje (koji broj poslanika, poslaničke grupe i sl.).

Nezavisni državni organi

Nezavisni državni organi koji u okviru svojih nadležnosti nadziru primenu posebnih mera jesu Zaštitnik građana i Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Zaštitnik građana kontroliše rad organa državne uprave radi zaštite i unapređenja ljudskih prava. Postupak kontrole pokreće po pritužbi građana ili na sopstvenu inicijativu. Tokom kontrole ima pravo da ostvari pristup prostorijama organa uprave – pa tako i prostorijama službi bezbednosti – i da dobije sve podatke značajne za kontrolu, koji uključuju i podatke označene najvišim stepenom tajnosti (državna tajna).¹⁹ S obzirom na svoja široka ovlašćenja, Zaštitnik građana je **jedini kontrolni organ koji može da nadzire primenu mera koje su u toku. Kako bi ova svoja ovlašćenja mogao da ostvari, prethodno prolazi posebnu bezbednosnu proveru za pristup podacima koji su označeni najvećim stepenom poverljivosti – „Državna tajna”**²⁰.

Ukoliko prilikom kontrole ustanovi nedostatke u radu organa uprave, Zaštitnik građana će mu uputiti preporuke o tome kako bi trebalo otkloniti uočeni nedostatak. Organ uprave dužan je da, najkasnije u roku od 60 dana od dana dobijanja preporuke, obavesti Zaštitnika građana o tome da li je postupio po preporuci i otklonio nedostatak, odnosno o razlozima zbog kojih nije postupio po preporuci.

19 „Zakon o Zaštitniku građana.” *Sl. glasnik RS*, br. 79/2005 i 54/2007, čl. 21.

20 „Zakon o tajnosti podataka.” *Sl. glasnik RS*, br. 104/2009, čl. 38, st. 2 i čl. 53.

Zaštitnik građana izvršio je 2010. preventivnu kontrolnu posetu Bezbednosno-informativnoj agenciji.* Postupak kontrole obuhvatio je:

1. pripremni sastanak;
2. posebni sastanak Zaštitnika građana i direktora BIA;
3. kontrolne sastanke;
4. razjašnjavajući sastanak;
5. izradu i prezentaciju izveštaja i preporuka;
6. postupanje BIA po preporukama i obaveštavanje o tome.

Zaštitnik građana je, takođe, tokom 2014. izvršio kontrolu primene mere tajnog pretresa koju BIA koristi tokom svog rada.¹⁵ Ovo je bila jedinstvena kontrola primene jedne posebne mere koja je regulisana isključivo internim aktom BIA, te ne podleže ni sudskoj kontroli ni parlamentarnom nadzoru.

* Zaštitnik građana. „Izveštaj o preventivnoj kontrolnoj poseti Zaštitnika građana Bezbednosno-informativnoj agenciji.” Del.br. 2016. Beograd, 16.10.2010.5.

Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (Poverenik) nadzire sprovođenje Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i ukazuje na uočene zloupotrebe prilikom prikupljanja podataka. Budući da se primenom posebnih mera prikupljaju podaci o ličnosti, ovaj aspekt rada institucija bezbednosti podleže nadzoru Poverenika.

Poverenik do sada nije direktno vršio nadzor nad primenom posebnih mera tokom rada policije, službi bezbednosti i Uprave za sprečavanje pranja novca. Ipak, Poverenik je izvršio dva nadzora nad telekomunikacionim operaterima, prilikom čega je preispitana i praksa tajnog nadzora telekomunikacija: 2011–2012. izvršen je nadzor nad pristupom zadržanim podacima kod telefonskih operatera, dok su 2014. predmet nadzora bili internet operateri. Nalazi Poverenika otkrivaju da postoje slabosti u regulativi, kao i u procedurama i kapacitetima operatera koji predstavljaju rizike od pojave zloupotreba prilikom primene mera tajnog nadzora telekomunikacija i računarskog pretraživanja podataka.

Poverenik može da pokrene nadzor na osnovu saznanja do kojih je došao po službenoj dužnosti, od podnosioca žalbe ili od trećeg lica. Nadzor vrše ovlašćena lica – inspektori.

Na osnovu nalaza dobijenih nadzorom, Poverenik može:

- narediti rukovaocu podataka da otkloni nepravilnosti u određenom roku;
- privremeno zabraniti obradu podataka koja se obavlja suprotno Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti;
- narediti brisanje podataka prikupljenih bez pravnog osnova.²¹

Poverenik je, takođe, dužan da podnese prekršajnu prijavu zbog povrede Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

Počev od 2014, policija, BIA i VBA dužne su da Povereniku godišnje (i to do 31. januara za prethodnu kalendarsku godinu)²² dostavljaju evidenciju o broju zahteva za pristup zadržanim elektronskim podacima²³, koje su uputile operaterima telefonije i interneta.²⁴ Operateri su, takođe, dužni da sopstvenu evidenciju o broju primljenih zahteva dostavljaju Povereniku. Ovo omogućava dvostruku proveru pristupa zadržanim podacima, koji predstavljaju osetljive podatke o ličnosti. Time, međutim, još nije uspostavljen sveobuhvatan nadzor nad pristupom zadržanim podacima, budući da policija, BIA i VBA mogu da im pristupaju i bez slanja zahteva operateru.

21 „Zakon o zaštiti podataka o ličnosti.” *Sl. glasnik RS*, br. 97/2008, 104/2009 – dr. zakon, 68/2012 – odluka US i 107/2012, čl. 56. st. 2.

22 To znači da su policija, BIA i VBA Povereniku prvi put dostavile evidenciju u januaru 2015, za 2014. godinu.

23 Zadržani podaci su podaci o komunikaciji koji ne otkrivaju sadržaj komunikacije, ali otkrivaju vrstu komunikacije, mesto odakle se komunicira, ko sa kim komunicira i vreme komunikacije.

24 „Zakon o elektronskim komunikacijama.” *Sl. glasnik RS*, br. 44/2010, 60/2013 – odluka US i 62/2014, čl. 130a.

KOME GRAĐANI MOGU DA SE OBRATE AKO SMATRAJU DA SU NJIHOVA PRAVA POVREĐENA PRIMENOM POSEBNIH MERA?

Prvu instancu predstavljaju organi unutrašnje kontrole. Građani na ovom nivou mogu samo da se žale na postupanje policije, dok u slučaju postupanja BIA i VBA takva mogućnost nije eksplicitno predviđena zakonom. Zakon o policiji predviđa da **Sektor za unutrašnju kontrolu policije** postupa, između ostalog, i „na osnovu predloga, pritužbi i predstavi fizičkih i pravnih lica”*, a jemči pravo svakome „da Ministarstvu podnese pritužbu protiv policijskog službenika ako smatra da su mu nezakonitom ili nepravilnom radnjom policijskog službenika povređena prava ili slobode”**. Pritužba se podnosi Ministarstvu ili njegovoj organizacionoj jedinici u mestu prebivališta ili boravišta građanina, i to u usmenom, pismenom ili elektronskom obliku.*** S druge strane, Zakon o VBA i VOA izričito upućuje građane da se obrate **Generalnom inspektor**u vojnih službi bezbednosti ako smatraju da su im njihovim radom povređena ljudska prava i slobode.****

Kad je reč o spoljnim nadziračima, građani se mogu obratiti **Zaštitniku građana**, koji prima pritužbe na rad bilo kog organa uprave. **Skupštinski Odbor za kontrolu službi bezbednosti** (BIA, VOA i VBA) ovlašćen je da „razmatra predloge, peticije i predstave građana koji su upućeni Narodnoj skupštini u vezi sa radom službi bezbednosti i predlaže mere za njihovo rešavanje i o tome obaveštava podnosioca”*****.

* „Zakon o Policiji.” *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011, čl. 174. st. 1.

** „Zakon o Policiji”, čl. 180.

*** „Pravilnik o postupku za rešavanje pritužbi.” *Službeni glasnik* 54/2006: član 3.

**** „Zakon o VBA i VOA.” *Sl. glasnik RS*, br. 88/2009, 55/2012 – odluka US i 17/2013: čl. 61.

***** „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti.” *Sl. Glasnik RS*, 116/2007 i 72/2012: član 16. Isto u: „Poslovnik Narodne skupštine RS.” *Sl. glasnik RS*, br. 52/10: član 66.

PITANJA ZA NADZOR NAD POSEBNIM MERAMA

Pitanja koja bi trebalo postaviti u toku vršenja nadzora nad Ministarstvom unutrašnjih poslova

TRAŽITE PROPISE KOJI UREĐUJU RAD ORGANIZACIONIH JEDINICA POLICIJE KOJE PRIMENJUJU MERE

Predlog pitanja:

DOSTAVITE NAM KOPIJU DOKUMENTA KOJI UREĐUJE (1) ZADUŽENJA, (2) OBAVEZE, (3) ODGOVORNOST I (4) KONTROLU RADA SVIH DELOVA UPRAVE KRIMINALISTIČKE POLICIJE, SEKTORA UNUTRAŠNJE KONTROLE POLICIJE I KABINETA MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA.

Na osnovu odgovora na ovo pitanje možete saznati na koji način posebne organizacione celine u MUP-u primenjuju posebne mere za tajno prikupljanje podataka, te da li je to uopšte uređeno, naročito sa stanovišta kontrole i sprečavanja zloupotreba.

Predlog pitanja:

DOSTAVITE NAM KOPIJU DOKUMENTA KOJI UREĐUJE PROCEDURU ČUVANJA MATERIJALA PRIKUPLJENOG PRIMENOM POSEBNIH MERA PO REŽIMU ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU I NJEGOVOG DOSTAVLJANJA SUDIJI ZA PRETHODNI POSTUPAK.

Zakonik o krivičnom postupku ne zabranjuje izričito državnim organima koji primenjuju posebne dokazne radnje da čuvaju podatke i kopije materijala pribavljenog primenom posebnih dokaznih radnji. Sudovi nemaju načina da provere da li su im dostavljeni svi materijali, kao i da li su državni organi zadržali kopije npr. optičkih ili audio snimaka koje su pribavili primenom posebnih dokaznih radnji. Ovo uslovljava rizik od zloupotreba. Osim toga, nepažljivo rukovanje materijalom koji se dostavlja sudu dovodi do mogućnosti „curenja” informacija.

TRAŽITE STATISTIČKE PODATKE

Predlog pitanja:

KOLIKO PUTA SU ORGANIZACIONE JEDINICE U MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA OVLAŠĆENE DA PRIMENJUJU POSEBNE MERE ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA NA OSNOVU ODREDBI ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU I ZAKONA O POLICIJI PRIMENILE TAKVE MERE U TOKU PRETHODNIH GODINA?

Predlog tabele za upis podataka:

Mera	2013.	2014.	2015.
nadzor nad sumnjivim transakcijama			
tajni nadzor komunikacije			
tajno praćenje i snimanje			
simulovani poslovi			
računarsko pretraživanje podataka			
kontrolisana isporuka			
prikriveni islednik			
pribavljanje evidencije ostvarene telefonske komunikacije, korišćenih baznih stanica i lociranje mesta sa kojeg se obavlja komunikacija			
policijsko opažanje, opserviranje			
mere ciljanje potrage			

Na osnovu odgovora na ovo pitanje možete saznati:

1. *U kojoj meri se poštuje princip srazmernosti, odnosno da podatke o krivičnom delu nije moguće pronaći na drugi način koji ne podrazumeva narušavanje ljudskih prava, prilikom upotrebe posebnih mera za tajno prikupljanje podataka, naročito ukoliko ih uporediti sa primenom „običnih“ dokaznih radnji.*
2. *Da li policija redovno evidentira primenu posebnih mera tokom godine.*
3. *Koje posebne mere nisu u upotrebi. Na primer, istraživanje BCBP pokazuje da na području 11 viših sudova u Srbiji u periodu od oktobra 2013. do oktobra 2014. nijednom nije odobrena posebna dokazna radnja prikriveni islednik. To navodi na pitanje zašto ova mera nije u upotrebi. Da li Odeljenje za prikrivene islednike u MUP-u raspolaže dovoljnim ljudskim i materijalnim resursima? Da li policijski službenici mogu dobiti odgovarajuću obuku kako bi bili angažovani kao prikriveni islednici? Da li MUP može da zaštiti prikrivene islednike u toku i nakon izvršavanja njihovih zadataka?*

PROVERITE VREMENSKO TRAJANJE PRIMENE MERA

Predlog pitanja:

KOLIKO PROSEČNO (VREMENSKI U MESECIMA) TRAJE PRIMENA MERA ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA NA OSNOVU ODREDBI ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU, ZAKONA O POLICIJI I ZAKONA O ELEKTRONSKIM KOMUNIKACIJAMA PREMA PRAKSI POLICIJE?

Predlog tabele za upis podataka:

Mera	Vreme trajanja primene	Zakonsko ograničenje
Nadzor nad sumnjivim transakcijama		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Tajni nadzor komunikacije		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Tajno praćenje i snimanje		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Simulovani poslovi		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Računarsko pretraživanje podataka		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Kontrolisana isporuka		Dok isporuka traje
Prikriveni islednik		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Pribavljanje evidencije ostvarene telefonske komunikacije, korišćenih baznih stanica i lociranje mesta sa kojeg se obavlja komunikacija		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mera još tri puta po tri meseca.
Policijsko opažanje, opserviranje		Neograničeno
Mere ciljanje potrage		Šest meseci, uz mogućnost produžetka primene za još šest meseci.

Na osnovu odgovora na ovo pitanje možete da proverite i utvrdite da li se vodi računa o zakonskim ograničenjima za primenu posebnih mera za tajno prikupljanje podataka, kao i koliko je efikasna primena posebnih mera – ako se one uvek primenjuju za maksimalni period vremena, to nije dobro ni sa stanovišta efikasnosti policije, ni sa stanovišta ljudskih prava.

PROVERITE RAD SEKTORA UNUTRAŠNJE KONTROLE**Predlog pitanja:**

KOLIKO PUTA JE SEKTOR UNUTRAŠNJE KONTROLE POLICIJE PODNEO KRIVIČNE PRIJAVE I PREDLOŽIO DISCIPLINSKE POSTUPKE PROTIV POLICIJSKIH SLUŽBENIKA ZBOG ZLOUPOTREBE PODATAKA DOBIJENIH PRIMENOM MERA ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA?

Na osnovu odgovora na ovo pitanje možete da proverite i utvrdite šta Sektor unutrašnje kontrole policije radi na sprečavanju ili istražuje, npr. „curenja“ informacija iz policije i podataka koji su dobijeni primenom posebnih mera za tajno prikupljanje podataka. Nakon toga, možete da proverite da li su predviđene sankcije s obzirom da je prema postojećem Zakonu o policiji, odavanje poverljivih podataka utvrđenih zakonom ili drugim propisom neovlašćenim licima predstavlja tešku povredu službene dužnosti.

SAZNAJTE KOJI SU PROBLEMI

Predlog pitanja:

KOJE POSEBNE MERE ZA PRIKUPLJANJE PODATAKA POLICIJA MOŽE SAMOSTALNO DA PRIMENJUJE BEZ KORIŠĆENJA TEHNIČKIH KAPACITETA BIA?

KOLIKO I KOJE OBUKE SU PRIPADNICI POLICIJE POHAĐALI O PRIMENI POSEBNIH MERA ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA? KO JE TE OBUKE DRŽAO?

Na osnovu odgovora na ova pitanja možete da saznate sa kojim tehničkim, ljudskim i materijalnim problemima se suočava policija prilikom primene posebnih mera za tajno prikupljanje podataka. Odgovor na prvo pitanje može biti osnova za dalje ispitivanje zbog čega se policija oslanja na kapacitete BIA. To nije u skladu sa dobrom praksom država članica Evropske unije. Iz odgovora na drugo pitanje možete da saznate u kojoj meri MUP želi da ojača sposobnosti svojih zaposlenih da učinkovito primenjuje mere i u skladu sa principima zaštite ljudskih prava.

Predlog pitanja:

Koji broj zahteva za pristup zadržanim podacima je upućen operatorima elektronskih komunikacija u toku prethodne godine? Koliko pristupa zadržanim podacima je ukupno ostvareno, sa i bez upućivanja zahteva operatorima?

Policija ima mogućnost pristupa zadržanim elektronskim podacima građana u svakom trenutku, te ne mora slati zahteve operatorima. Operatori imaju tehničke mogućnosti da registruju svaki pristup zadržanim podacima njihovih korisnika, ali su po zakonu dužni da vode evidenciju samo o broju zahteva koji su primili. Policija je takođe u obavezi da vodi evidenciju jedino o broju poslatih zahteva i tu evidenciju

na godišnjem nivou dostavlja Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Na taj način, pristupi zadržanim elektronskim podacima koji se sprovode bez upućivanja zahteva operatorima trenutno čine „mrtvi ugao” u spoljnom nadzoru.

Predlog pitanja:

MOLIMO VAS, NAVEDITE SVE VRSTE ZADRŽANIH PODATAKA KOJIMA JE POLICIJA PRISTUPALA. DA LI ADRESE INTERNET STRANICA KOJE JE KORISNIK POSEĆIVAO SPADAJU U ZADRŽANE PODATKE?

Vrste zadržanih elektronskih podataka definisane su u Zakonu o elektronskim komunikacijama.²⁵ Ipak, način na koji su oni tu definisani daleko je primereniji za telefonski nego Internet saobraćaj. Dalje određenje zadržanih podataka trebalo bi da se nađe u pravilniku o tehničkim zahtevima za zakonito presretanje elektronskim komunikacijama i pristup zadržanim podacima, koji Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija još nije donelo. Adrese Internet stranica predstavljaju naročito problematičan podatak, jer iako na prvi pogled predstavljaju zadržane podatke, one zapravo otkrivaju sadržaj komunikacije.

²⁵ Zakon o elektronskim komunikacijama, čl. 129.

Pitanja koja bi trebalo postaviti u toku vršenja nadzora nad Bezbednosno-informativnom agencijom i Vojnobezbednosnom agencijom

TRAŽITE PROPISE KOJI UREĐUJU PRIMENU POSEBNIH MERA

Predlog pitanja:

MOLIMO VAS, DOSTAVITE PROPIS KOJIM JE UREĐENA PRIMENA MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA KOJE ODOBRAVA DIREKTOR AGENCIJE.

Bezbednosno-informativna agencija: Istraživanje BCBP pokazuje da BIA primenjuje tri tipa posebnih mera samo na osnovu internog akta koji ima oznaku tajnosti. Reč je o tajnom pregledu prostora, stvari i predmeta, tajnoj saradnji i tajnom nadziranju i osmatranju. Stoga je važno saznati na koji način je primena ovih mera uređena i da li se prilikom određivanja mera poštuje načelo srazmernosti. Ipak, dokle god se primena posebnih mera odvija samo na osnovu tajnog internog akta ne postoji neophodna predvidivost, odnosno građani ne znaju pod kojim okolnostima mogu biti predmet tajnog pretresa niti u kojim je sve prostorijama primena ove mere dozvoljena. Zato je, dugoročno gledano, važno da primena svih posebnih mera za tajno prikupljanje podataka bude izričito uređena zakonom.

Vojnobezbednosna agencija: primenu posebnih postupaka i mera tajnog prikupljanja podataka po zakonu bliže uređuje ministar odbrane, na predlog direktora VBA, uz mišljenje Saveta za nacionalnu bezbednost. Ministar odbrane takođe uređuje način i uslove utvrđivanja naknade za tajnu saradnju sa fizičkim i pravnim licima.²⁶

Predlog pitanja:

Molimo vas, dostavite nam kopiju dokumenta koji uređuje proceduru čuvanja materijala prikupljenog primenom posebnih mera po režimu Zakonika o krivičnom postupku i njegovog dostavljanja sudiji za prethodni postupak.

Zakonik o krivičnom postupku ne zabranjuje izričito državnim organima koji primenjuju posebne dokazne radnje da čuvaju podatke i kopije materijala pribavljenog primenom posebnih dokaznih radnji. Sudovi nemaju načina da provere da li su im dostavljeni svi materijali, kao i da li su državni organi zadržali kopije npr. optičkih ili audio

²⁶ Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, čl. 22.

snimaka koje su pribavili primenom posebnih dokaznih radnji. Ovo uslovljava rizik od zloupotreba. Osim toga, nepažljivo rukovanje materijalom koji se dostavlja sudu dovođi do mogućnosti „curenja” informacija.

TRAŽITE STATISTIČKE PODATKE

Predlog pitanja:

KOLIKO PUTA JE AGENCIJA²⁷ OVLAŠĆENA DA PRIMENJUJE POSEBNE MERE ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA NA OSNOVU ODREDBI ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU U TOKU PRETHODNIH GODINA?

Predlog tabele za upis podataka:

Mera	2013.	2014.	2015.
nadzor nad sumnjivim transakcijama			
tajni nadzor komunikacije			
tajno praćenje i snimanje			
simulovani poslovi			
računarsko pretraživanje podataka			
kontrolisana isporuka			
prikriveni islednik			
pribavljanje evidencije ostvarene telefonske komunikacije, korišćenih baznih stanica i lociranje mesta sa kojeg se obavlja komunikacija			

Za BIA

MOLIMO VAS, NAVEDITE BROJ PREDLOGA ZA PRIMENU POSEBNIH MERA KOJIMA SE ODSTUPA OD NEPOVREDIVOSTI TAJNE PISAMA I DRUGIH SREDSTAVA OPŠTENJA KOJE JE DIREKTOR AGENCIJE UPUTIO NADLEŽNOM SUDU U TOKU PRETHODNE GODINE. KOLIKO PREDLOGA JE SUD ODBIO? KOJI SU RAZLOZI ZA ODBIJANJE PREDLOGA?

²⁷ BIA ili VBA.

Predlog tabele za upis podataka:

Mera	Ukupan broj predloga nadležnom sudu u toku _____ godine	Broj odobrenih predloga	Broj odbijenih predloga
Tajni nadzor i snimanje komunikacije bez obzira na oblik i tehnička sredstva preko kojih se obavlja ili nadzor elektronske ili druge adrese			
Tajni nadzor i snimanje komunikacije na javnim mestima i mestima kojima je pristup ograničen ili u prostorijama			
Statistički elektronski nadzor komunikacije i informacionih sistema u cilju pribavljanja podataka o komunikaciji ili lokaciji korišćene mobilne terminalne opreme			
Računarsko pretraživanje već obrađenih ličnih i drugih podataka			

Koliko puta u toku prethodne godine je direktor Agencije ili lice koje je on ovlastio izdao nalog za primenu sledećih mera:

- Tajni pregled prostora, stvari i predmeta
- Tajna Saradnja
- tajno nadziranje i osmatranje?

Za VBA

MOLIMO VAS, NAVEDITE BROJ PREDLOGA ZA PRIMENU POSEBNIH POSTUPAKA I MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA KOJE JE DIREKTOR AGENCIJE UPUTIO NADLEŽNOM SUDU U TOKU PRETHODNE GODINE. KOLIKO PREDLOGA JE SUD ODBIO? KOJI SU RAZLOZI ZA ODBIJANJE PREDLOGA ?

Predlog tabele za upis podataka:

Mera	Ukupan broj predloga nadležnom sudu u toku _____ godine	Broj odobrenih predloga	Broj odbijenih predloga
Tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka o telekomunikacionom saobraćaju, bez uvida u njihov sadržaj			
tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korišćenje tehničkih sredstava			
tajni nadzor sadržine pisama i drugih sredstava komuniciranja, uključujući i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacionih sistema			
tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta			

Koliko puta u toku prethodne godine je direktor agencije ili ovlašćeni službenik koga je on ovlastio izdao nalog za primenu sledećih mera:

1. operativni prodor u organizacije, grupe i institucije;
2. tajno pribavljanje i otkup dokumenata i predmeta;
3. tajni uvid u evidencije podataka, u skladu sa zakonom;
4. tajno praćenje i nadzor lica na otvorenom prostoru i javnim mestima uz korišćenje tehničkih sredstava;
5. Tajno korišćenje usluga fizičkih i pravnih lica uz naknadu.

Iz odgovora na prethodna pitanja moguće je saznati:

1. *Koliko često BIA/VBA predlaže primenu posebnih mera. Na taj način, moguće je pratiti trendove iz godine u godinu i dobiti osnovu za formulisanje daljih pitanja o svrsishodnosti primene mera. Zakon o BIA nalaže se da prilikom odlučivanja o određivanju mera vodi računa o tome da li bi se isti rezultat mogao postići na način kojim se manje ograničavaju prava građana²⁸ i ovo je važno pitanje koje bi trebalo redovno razmatrati prilikom vršenja nadzora nad primenom posebnih mera.*
2. *Koliko često sudovi odbijaju predloge za primenu mera i zašto.*

²⁸ Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, čl. 14.

3. *Da li i koliko temeljno službe bezbednosti vode evidenciju o predlaganju i primeni posebnih mera.*
4. *Koji je odnos između operativnog rada i upotrebe mera tajnog nadzora komunikacija, kojima se više zadire u privatnost građana? Da li se tajni nadzor komunikacija koristi kao zamena za operativni rad i čime se to pravda?*

Predlog pitanja:

KOLIKO PROSEČNO (VREMENSKI U MESECIMA) TRAJE PRIMENA MERA ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA NA OSNOVU ODREDBI ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU I ZAKONA O BIA/ ZAKONA O VBA I VOA?

Predlog tabele za upis podataka:

Mera	Vreme trajanja primene	Zakonsko ograničenje
Zakonik o krivičnom postupku		
Nadzor nad sumnjivim transakcijama		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Tajni nadzor komunikacije		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Tajno praćenje i snimanje		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Simulovani poslovi		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Računarsko pretraživanje podataka		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Kontrolisana isporuka		Dok isporuka traje
Prikriveni islednik		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Pribavljanje evidencije ostvarene telefonske komunikacije, korišćenih baznih stanica i lociranje mesta sa kojeg se obavlja komunikacija		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji		
Tajni nadzor i snimanje komunikacije bez obzira na oblik i tehnička sredstva preko kojih se obavlja ili nadzor elektronske ili druge adrese		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.

Tajni nadzor i snimanje komunikacije na javnim mestima i mestima kojima je pristup ograničen ili u prostorijama		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Statistički elektronski nadzor komunikacije i informacionih sistema u cilju pribavljanja podataka o komunikaciji ili lokaciji korišćene mobilne terminalne opreme		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Računarsko pretraživanje već obrađenih ličnih i drugih podataka		Tri meseca, uz mogućnost produžetka primene mere još tri puta po tri meseca.
Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji		
Tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka o telekomunikacionom saobraćaju, bez uvida u njihov sadržaj		Šest meseci, uz mogućnost produžetka primene mere još jedanput, najduže na šest meseci.
tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korišćenje tehničkih sredstava		Šest meseci, uz mogućnost produžetka primene mere još jedanput, najduže na šest meseci.
tajni nadzor sadržine pisama i drugih sredstava komuniciranja, uključujući i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacionih sistema		Šest meseci, uz mogućnost produžetka primene mere još jedanput, najduže na šest meseci.
tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta		Šest meseci, uz mogućnost produžetka primene mere još jedanput, najduže na šest meseci.

Na osnovu odgovora na ova pitanja možete da proverite i utvrdite da li se vodi računa o zakonskim ograničenjima za primenu posebnih mera za tajno prikupljanje podataka., kao i koliko je efikasna primena posebnih mera – ako se one uvek primenjuju za maksimalni period vremena, to nije dobro ni sa stanovišta efikasnosti službi, ni sa stanovišta ljudskih prava.

PROVERITE KOJI SU PRIORITETI SLUŽBI BEZBEDNOSTI U PRIMENI MERA

Predlog pitanja:

MOLIMO VAS, NAVEDITE PET KRIVIČNIH DELA ZA ČIJU ISTRAGU I PROCESUIRANJE JE AGENCIJA NAJČEŠĆE PRIMENJIVALA MERE TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA (POSEBNE DOKAZNE RADNJE) U PRETHODNOJ GODINI.

Na osnovu odgovora može se saznati koje su najveće bezbednosne pretnje u Srbiji, te ih uporediti sa spoljnim analizama izazova, rizika i pretnji. Odgovor nam, takođe, ukazuje i koji su prioritetne oblasti rada Agencije. Na osnovu njega može se postaviti i dodatno pitanje o opravdanosti angažovanja Agencije na tim pretnjama.

ZA BIA

KOJI JE PROCENTUALNI ODNOS IZMEĐU MERA SPROVEDENIH PO ZAKONIKU O KRIVIČNOM POSTUPKU I MERA SPROVEDENIH PO ZAKONU O BIA U TOKU PRETHODNE GODINE?

ZA VBA

KOJI JE PROCENTUALNI ODNOS IZMEĐU MERA SPROVEDENIH PO ZAKONIKU O KRIVIČNOM POSTUPKU I MERA SPROVEDENIH PO ZAKONU O VBA I VOA U TOKU PRETHODNE GODINE?

Na osnovu odgovora na ova pitanja moguće je saznati koliko često BIA/VBA primenjuje posebne mere u preventivne svrhe (u cilju zaštite bezbednosti Srbije, odnosno Ministarstva odbrane i Vojske Srbije), a koliko često za potrebe krivičnog postupka. Taj odnos može da ukaže na to koji su prioritetni zadaci službi bezbednosti. Praćenje ovih podataka tokom godina ukazuje na to kako se menjaju prioriteta službi bezbednosti i predstavlja osnovu za pitanje zašto se menjaju.

PROVERITE U KOJOJ MERI JE NADZIRANA SLUŽBA BEZBEDNOSTI SPOSOBNA DA INTERNO OTKRIVA I REŠAVA ZLOUPOTREBE

Predlog pitanja:

KOLIKO PUTA JE ODELJENJE UNUTRAŠNJE KONTROLE PODNELO KRIVIČNE ILI DISCIPLINSKE PRIJAVE PROTIV PRIPADNIKA AGENCIJE ZBOG ZLOUPOTREBE OVLAŠĆENJA A U VEZI SA PRIMENOM POSEBNIH MERA ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA?

Na osnovu odgovora možete proceniti sposobnost nadzirane službe da interno rešava probleme u vezi sa zloupotrebom ovlašćenja. Odgovor na ovo pitanje može da bude praćen dodatnim pitanjima o kapacitetima odeljenja unutrašnje kontrole i njihovom položaju unutar službe.

SAZNAJTE KOJI SU PROBLEMI

Predlog pitanja:

KOLIKO OBUKA O PRIMENI POSEBNIH MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA JE AGENCIJA DO SADA ORGANIZovala ZA SVOJE PRIPADNIKE? ŠTA JE BILA TEMA OBUKA?

Obučenosć pripadnika službi bezbednosti za primenu posebnih mera je neophodan garant da će oni to umeti da čine na zakonit ali i na pravilan način i bez nepotrebnog ograničavanja prava građana. U izveštaju o kontroli rada BIA u primeni mere tajnog nadzora iz 2014. Zaštitnik građana istakao je da je potrebno sprovesti obuku zaposlenih radi sprečavanja slučajeva u kojima se prava građana, iz neznanja ili nepažnje, ograničavaju mimo zakona²⁹.

Predlog pitanja:

KOJI BROJ ZAHTEVA ZA PRISTUP ZADRŽANIM PODACIMA JE UPUĆEN OPERATORIMA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIJA U TOKU PRETHODNE GODINE? KOLIKO PRISTUPA ZADRŽANIM PODACIMA JE UKUPNO OSTVARENO, SA I BEZ UPUĆIVANJA ZAHTEVA OPERATORIMA?

BIA i VBA imaju mogućnosć pristupa zadržanim elektronskim podacima građana u svakom trenutku, te ne moraju slati zahteve operatorima. Operatori imaju tehničke mogućnosć da registruju svaki pristup zadržanim podacima njihovih korisnika, ali su po zakonu dužni da vode evidenciju samo o broju zahteva koji su primili. BIA i VBA su takođe u obavezi da vode evidenciju jedino o broju poslatih zahteva i tu evidenciju na godišnjem nivou dostavljaju Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Na taj način, pristupi zadržanim elektronskim podacima koji se sprovode bez upućivanja zahteva operatorima trenutno čine „mrtvi ugao” u spoljnom nadzoru.

Predlog pitanja:

MOLIMO VAS, NAVEDITE SVE VRSTE ZADRŽANIH PODATAKA KOJIMA JE AGENCIJA PRISTUPALA. DA LI ADRESE INTERNET STRANICA KOJE JE KORISNIK POSEĆIVAO SPADAJU U ZADRŽANE PODATKE?

²⁹ Zaštitnik građana. Izveštaj o kontroli rada Bezbednosno-informativne agencije u primeni mere tajnog nadzora. Br. 614-506/14. Beograd, 3.09.2014: 5.

Vrste zadržanih elektronskih podataka definisane su u Zakonu o elektronskim komunikacijama. Ipak, način na koji su oni tu definisani daleko je primereniji za telefonski nego Internet saobraćaj. Dalje određenje zadržanih podataka trebalo bi da se nađe u pravilniku o tehničkim zahtevima za zakonito presretanje elektronskim komunikacijama i pristup zadržanim podacima, koji Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija još nije donelo. Adrese Internet stranica predstavljaju naročito problematičan podatak, jer iako na prvi pogled predstavljaju zadržane podatke, one zapravo otkrivaju sadržaj komunikacije.

Pitanja za više sudove³⁰

KOLIKO PUTA U TOKU _____ GODINE JE SUDIJA ZA PRETHODNI POSTUPAK ODBIO ZAHTEV ZA PRIMENU POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I DRUGIH MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA PREDVIĐENIH ZAKONIKOM O KRIVIČNOM POSTUPKU?

KOJI SU NAJČEŠĆI RAZLOZI NA OSNOVU SUDSKE PRAKSE U SRBIJI ZBOG KOJIH SUDIJA ZA PRETHODNI POSTUPAK ODBIJA ZAHTEV ZA PRIMENU POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I DRUGIH MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA PREDVIĐENIH ZAKONIKOM O KRIVIČNOM POSTUPKU?

Iz odgovora na ova pitanja moguće je saznati koje su tipične nepravilnosti prilikom predlaganja posebnih mera i koliko često dolazi do njih.

KOLIKO PUTA U TOKU _____ GODINE JE SUDIJA ZA PRETHODNI POSTUPAK DONEO REŠENJE NA OSNOVU KOJEG SE ZAHTEVA OD JAVNOG TUŽIOCA DA UNIŠTI MATERIJAL PRIKUPLJEN SPROVOĐENJEM POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I DRUGIH MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA PREDVIĐENIH ZAKONIKOM O KRIVIČNOM POSTUPKU?

KOJI SU NAJČEŠĆI RAZLOZI ZBOG KOJIH SUDIJA ZA PRETHODNI POSTUPAK DONOSI REŠENJE O UNIŠTENJU PRIKUPLJENOG MATERIJALA?

Iz odgovora na ova pitanja moguće je saznati koliko često sprovođenje mera ne vodi željenom rezultatu (prikupljanju dokaza), kao i zašto dolazi do toga.

KOLIKO OBUKA, I KOJE OBUKE U VEZI SA ODOBRAVANJEM POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I DRUGIH MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA DEFINISANIH U ZKP SU JAVNI TUŽIOCI PROŠLI U DOSADAŠNJEM PERIODU?

Dobra obučanost sudija neophodna je radi zakonitog odobravanja posebnih dokaznih radnji i drugih posebnih mera za tajno prikupljanje podataka definisanih u Zakoniku o krivičnom postupku.

³⁰ Pitanja koja bi trebalo da postave organizacije civilnog društva, odnosno zainteresovana javnost. Parlamentarni nadzor usmeren je na izvršnu vlast: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo odbrane i službe bezbednosti.

Pitanja za viša tužilaštva³¹

KOLIKO PUTA JE TOKOM _____ GODINE SUD ODBACIO DOKAZ TUŽILAŠTVA PRIKUPLJEN PRIMENOM POSEBNE DOKAZNE RADNJE ILI DRUGE POSEBNE MERE TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA ZBOG NEZAKONITOSTI NJENE PRIMENE?

Iz odgovora na ovo pitanje moguće je ustanoviti koliko često dolazi do nezakonite primene posebnih dokaznih radnji, ali i proceniti efektivnost primene – ukoliko se posebne dokazne radnje ne sprovode u skladu sa zakonom, njima se ne dobijaju kvalitetni dokazi. Time prava građana bivaju narušena o „njihovom trošku“.

KOLIKO OBUKA, I KOJE OBUKE U VEZI SA PREDLAGANJEM I ODREĐIVANJEM POSEBNIH DOKAZNIH RADNJI I DRUGIH MERA TAJNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA DEFINISANIH U ZKP SU JAVNI TUŽIOCI PROŠLI U DOSADAŠNJEM PERIODU?

Dobra obučenost tužilaca neophodna je radi zakonitog i celishodnog predlaganja ili određivanja posebnih dokaznih radnji i drugih posebnih mera za tajno prikupljanje podataka definisanih u Zakoniku o krivičnom postupku.

31 Videti prethodnu fusnotu.

PRAVNI OKVIR

- „Ustav Republike Srbije.” *Sl. glasnik RS*, br. 98/2006.
- „Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji.” *Sl. glasnik RS*, br. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – odluka US i 66/2014.
- „Zakon o detektivskoj delatnosti.” *Sl. glasnik RS*, br. 104/2013.
- „Zakon o elektronskim komunikacijama.” *Sl. glasnik RS*, br. 44/2010, 60/2013 – odluka US i 62/2014.
- „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije.” *Sl. glasnik RS*, br. 116/2007 i 72/2012.
- „Zakon o Policiji.” *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011.
- „Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.” *Sl. glasnik RS*, br. 88/2009, 55/2012 – odluka US i 17/2013.
- „Zakonik o krivičnom postupku.” *Sl. glasnik RS*, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.
- „Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.” *Sl. glasnik RS*, br. 20/2009, 72/2009 i 91/2010.
- „Zakon o tajnosti podataka.” *Sl. glasnik RS*, br. 104/2009.
- „Zakon o zaštiti podataka o ličnosti.” *Sl. glasnik RS*, br. 97/2008, 104/2009 – dr. zakon, 68/2012 – odluka US i 107/2012.
- „Zakon o Zaštitniku građana.” *Sl. glasnik RS*, br. 79/2005 i 54/2007.
- „Poslovnik Narodne skupštine Republike Srbije.” *Sl. glasnik RS*, br. 52/2010 i 13/2011.
- Narodna skupština Republike Srbije – Odbor za kontrolu službi bezbednosti. „Odluka kojom se uređuje način na koji Odbor obavlja neposredni nadzor nad radom službi bezbednosti u skladu sa zakonom kojim se uređuju osnovi uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, zakonima kojima se uređuje rad službi bezbednosti i Poslovnikom Narodne skupštine. Broj 02-1322/13.” Beograd, 29. mart 2013.

